

Παρέμβαση και κείμενο στην Ίεραρχία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος (Νοέμβριος 2016)

Μητροπολίτου Ναυπάκτου καὶ Ἁγίου Βλασίου Ἱεροθέου

Στὴν τελευταία Ίεραρχία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος (23-24 Νοεμβρίου 2016) ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Σερρών κ. Θεολόγος διάβασε τὴν εἰσήγησή του, μὲ τίτλο «Ἐνημέρωσις περὶ τῶν διεξαχθειῶν ἐργασιῶν τῆς Ἁγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας» καὶ στὴν συνέχεια ἔγινε εὐρύτατη συζήτηση γιὰ τὸ περιεχόμενο τῆς εἰσηγήσεως καὶ ἐλήφθησαν ἀποφάσεις.

Ἡ εἰσήγηση εἶχε τρία βασικά σημεῖα, πρῶτον τὸ Συνοδικό Πολίτευμα τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἡ προετοιμασία τῆς Ἁγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου, δεύτερον ἡ διαχρονικὴ συνεισφορά τῆς Ἐκκλησίας μας στὴν προετοιμασία καὶ διαμόρφωση τῶν κειμένων της, καὶ τρίτον οἱ προτάσεις γιὰ τὰ περαιτέρω. Στὴν πραγματικότητα ἡ εἰσήγηση ἐκινεῖτο στὸν ἄξονα τῆς ἐνημερώσεως τῶν μελῶν τῆς Ίεραρχίας γιὰ τὴν Σύνοδο τῆς Κρήτης καὶ γιὰ τίς ἀποφάσεις πού ἔπρεπε νὰ λάβῃ ἡ Ίεραρχία μας.

Κατὰ τίς Συνεδριάσεις ἔκανα δύο προφορικές παρεμβάσεις καὶ κατέθεσα ἓνα κείμενο στὰ Πρακτικά, στὸ ὁποῖο ἀνέλυα περισσότερο τίς ἀπόψεις μου.

Στὴν συνέχεια θὰ δημοσιευθῇ ἡ κύρια παρέμβασή μου πού ἔγινε τὴν πρώτη ἡμέρα τῆς Συνεδριάσεως, καὶ τὸ κείμενο πού κατέθεσα στὰ Πρακτικά τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ίεραρχίας.

* * *

A.

Παρέμβαση κατὰ τὴν ἔκτακτη Σύνοδο τῆς Ίεραρχίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, 23-24 Νοεμβρίου 2016

Ἄκουσα μὲ προσοχή τὴν Εἰσήγηση τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Σερρών καὶ Νιγρίτης κ. Θεολόγου καὶ τὸν εὐχαριστῶ γιὰ τὸν κόπο στὸν ὁποῖο ὑποβλήθηκε, γιὰ τὴν ὁμολογία τὴν ὁποία ἔδωσε στὴν ἀρχὴ καὶ γιὰ τίς προτάσεις του.

Μέ τὰ ὅσα θὰ ὑποστηρίξω στὴν συνέχεια θὰ κάνω μερικές προεκτάσεις. Ἔχω συγγράψῃ ἓνα κείμενο πού θὰ καταθέσω στὰ Πρακτικά, ἐνῶ

ἀναγκαστικά θά τονισθοῦν μερικά σημεία περιληπτικά γιά τό κρίσιμο ἔκτο κείμενο μέ τίτλο «Ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία καί ὁ λοιπός Χριστιανικός κόσμος».

1. Ἡ προετοιμασία γιά τήν Σύνοδο αὐτή δέν ἦταν ἐπαρκής. Τό κείμενο πού καταρτίσθηκε ἀπό τήν Ε΄ Προσυνοδική Πανορθόδοξη Διάσκεψη δέν ἦταν σέ γνώση τῆς Ἱεραρχίας. Τό λάβαμε μετά τήν ὑπογραφή ἀπό τούς Προκαθημένους, τόν Ἰανουάριο 2016. Ἐπρεπε νά γίνη συζήτηση στήν Ἱεραρχία, πρὶν ὑπογραφή ἀπό τούς Προκαθημένους.

Ἐπίσης, οἱ ἀντιπρόσωποι μας στήν Ε΄ Προσυνοδική Πανορθόδοξη Διάσκεψη ἐνημέρωσαν τήν Διαρκῆ Ἱερά Σύνοδο ὅτι τό τελικό κείμενο μέ τίτλο «Σχέσεις τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας πρὸς τόν λοιπόν Χριστιανικόν κόσμον», «ἐκφράζει ἀπόλυτα τήν πανορθόδοξη θέση στά συγκεκριμένα θέματα μέ τρόπο ἰσορροπημένο καί στό πλαίσιο τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησιολογίας, ὅπως αὐτή διετυπώθη καί διεσώθη ἀπό τήν πατερική καί συνοδική παράδοση τῆς Μιᾶς, Ἀγίας, Καθολικῆς καί Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας».

Αὐτές, ὅμως, οἱ διαπιστώσεις δέν εἶναι ὀρθές, γιὰ τό κείμενο, ὅπως διατυπώθηκε ἀπό πολλούς, ἦταν προβληματικό, γι' αὐτό καί διορθώθηκε.

2. Ἡ Σύνοδος ἡ ὁποία συνήλθε στήν Κρήτη, ὅπως ἐπανειλημμένως ἔχω τονίσει, ἦταν Σύνοδος τῶν Προκαθημένων μέ τίς συνοδείες τους.

Παρακολουθώντας τήν ὅλη ἐργασία τῆς Συνόδου τῆς Κρήτης παρατηρῶ ὅτι ὑπάρχουν καί θετικά σημεία, τά ὁποῖα ἀναφέρθησαν στήν εἰσήγηση καί τά ἔχω ἐπισημάνει σέ κείμενό μου τό ὁποῖο δημοσιεύθηκε. Εἴμαστε ὑποχρεωμένοι νά τό τονίσουμε αὐτό. Τά πρῶτα πέντε κείμενα εἶναι γενικά καλά, ὑπάρχουν καί μερικές ἐλλείψεις, γι' αὐτό χρειάστηκε νά ἐκφράσω γραπτῶς τίς ἐπιφυλάξεις μου σέ δύο περιπτώσεις. Τά δύο ἀπό τά πέντε κείμενα τά ὑπέγραψα μέ ρητές ἐπιφυλάξεις, ὡς πρὸς τήν ἔννοια τοῦ προσώπου καί ὡς πρὸς τίς ἐκκλησιολογικές συνέπειες τῶν μικτῶν γάμων.

3. Τό κείμενο πού ἀπετέλεσε τήν βάση τῆς Συνόδου ἦταν τό ἔκτο, μέ τίτλο «Σχέσεις τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας πρὸς τόν λοιπόν Χριστιανικόν κόσμον». Τό τελικό κείμενο ἔχει πολλά προβλήματα, παρά τίς μερικές γενικές καλές διατυπώσεις. Μάλιστα, ὅταν δημοσιευθοῦν τά Πρακτικά τῆς Συνόδου, ὅπου ἀποτυπώνονται οἱ αὐθεντικές ἀπόψεις αὐτῶν πού ἀποφάσισαν καί ὑπέγραψαν τά κείμενα, τότε θά φανῆ καθαρά ὅτι στήν Σύνοδο κυριαρχοῦσαν ἡ θεωρία τῶν κλάδων, ἡ βαπτισματική θεολογία καί κυρίως ἡ ἀρχή τῆς περιεκτικότητας, δηλαδή ἡ διολίσθησις ἀπό τήν ἀρχή τῆς ἀποκλειστικότητας στήν ἀρχή τῆς περιεκτικότητας.

Τό έκτο αυτό κείμενο δέν ἦταν ὠριμο γιά ἀπόφαση καί ὑπογραφή, γι' αὐτό καί προτείναμε διάφορες διορθώσεις, οἱ ὁποῖες ὅμως δέν πέρασαν καί τίς ὁποῖες ἐπεσήμανα σέ ἕνα κείμενό μου, τό ὁποῖο ἀπέστειλα σέ ὅλα τά μέλη τῆς Ἱεραρχίας. Εἶναι χαρακτηριστικό ὅτι διορθώθηκε τό κείμενο στίς τέσσερις γλῶσσες καί μετά τήν λήξη τῶν ἐργασιῶν τῆς Συνόδου.

Πάντως, παρατηρεῖ κανεῖς στό τελικό κείμενο ἀντιφαντικά σημεῖα. Κατά τήν γνώμη μου δέν εἶναι κείμενο θεολογικό, ἀλλά διπλωματικό. Ὅμως, ἡ ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας δέν στηρίζεται σέ διπλωματικά κείμενα, ὅπως φάνηκε στήν ἱστορία ἀπό τήν «Ἐκθεση» τοῦ Ἡρακλείου καί τόν «Τύπο» τοῦ Κώνσταντος.

Ἐπειτα, κατά τήν διάρκεια τῶν ἐργασιῶν τῆς Συνόδου στήν Κρήτη ἐλέχθησαν διάφορα παραποιητικά τῆς ἀληθείας, ὅσον ἀφορᾷ τόν ἅγιο Μάρκο τόν Εὐγενικό, τήν Σύνοδο τοῦ 1484 καί τό Συνοδικό κείμενο τῶν Πατριαρχῶν τῆς Ἀνατολῆς, τό 1848, σέ σχέση μέ τήν λέξη Ἐκκλησία στούς ἀποκομμένους Χριστιανούς ἀπό τήν Μία, Ἁγία, Καθολική καί Ἀποστολική Ἐκκλησία.

4. Στήν 6^η παράγραφο τοῦ ἔκτου κειμένου ἔγινε ἀποδεκτή ἀπό τίς ἄλλες παροῦσες Ἐκκλησίες ἡ νέα πρόταση πού ὑπέβαλε ἡ Ἐκκλησία μας.

Συγκεκριμένα, ἡ ἀπόφαση τῆς Ἱεραρχίας ἦταν: «ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία γνωρίζει τήν ἱστορικήν ὑπαρξιν ἄλλων Χριστιανικῶν Ὁμολογιῶν καί Κοινοτήτων μή εὐρισκομένων ἐν κοινωνία μετ' αὐτῆς».

Μετά τήν ἀντίδραση ἀπό ἄλλες Ἐκκλησίες, ἡ Ἐκκλησία μας πρότεινε νέα πρόταση: «Ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία ἀποδέχεται τήν ἱστορικήν ὀνομασίαν τῶν μή εὐρισκομένων ἐν κοινωνία μετ' αὐτῆς ἄλλων ἑτεροδόξων Χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν καί Ὁμολογιῶν».

Κατ' ἀρχάς δέν εἶχαμε ἐξουσιοδότηση τῆς Ἱεραρχίας νά διαπραγματευθοῦμε τίς ἀποφάσεις της, ὅπως ἔλεγαν πολλοί ἀπό τούς Ἱεράρχες πού ἦμασταν παρόντες.

Ἐπειτα, δέν ἔγινε συζήτηση γιά νά ἀποδεχθοῦμε τήν ἀλλαγὴ, ἀπλῶς ἔγινε ψηφοφορία καί μάλιστα μέ σπουδή. Θά μπορούσαν νά υἱοθετηθοῦν ἄλλες προτάσεις ὅπως «λοιπός Χριστιανικός κόσμος», «μή ὀρθόδοξοι», «οἱ ἐκτός αὐτῆς» κλπ.

Ἀκόμη, μέ τήν νέα πρόταση ἔγιναν μερικές ἀλλαγές, πού κατά τήν γνώμη μου εἶναι προβληματικές, ἦτοι:

Ἀντικαταστάθηκε ἡ φράση «Ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία **γνωρίζει**» μέ τήν φράση «Ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία **ἀποδέχεται**».

Ἀντικαταστάθηκε ἡ φράση «τὴν ἱστορικὴν ὕπαρξιν» μέ τὴν φράση «τὴν ἱστορικὴν ὀνομασίαν». Δέν ὑπάρχει ὀνομασία χωρὶς ὕπαρξιν, γιατί διαφορετικά ἐκφράζεται ἕνας ἐκκλησιολογικός νομιναλισμός. Τότε, ἄς δεχθοῦμε καί τὴν ὀνομασία Μακεδονία στό Κράτος τῶν Σκοπίων, ἐπειδή ἐπικράτησε πολλά χρόνια.

Ἀντικαταστάθηκε ἡ φράση «Χριστιανικῶν Κοινοτήτων καί Ὁμολογιῶν» μέ τὴν φράση «ἑτεροδόξων Χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν καί Ὁμολογιῶν». Ἡ λέξη «ἑτεροδόξος» σέ σχέση μέ τὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία σημαίνει αἰρετικός. Ἐπομένως, τό νά ἀποδίδη κανεῖς τό ἐπίθετο ἑτεροδόξος στήν Ἐκκλησία δηλώνει τὴν ἀντιφατικότητα.

Εἶναι χαρακτηριστικός ὁ λόγος τοῦ ἀγίου Μάρκου τοῦ Εὐγενικοῦ: «Οὐδέποτε διά μεσότητος, ἄνθρωπε, τά ἐκκλησιαστικά διωρθώθη. Μέσον ἀληθείας καί ψεύδους οὐδέν ἐστίν».

Ἐπίσης, πρέπει νά σημειωθῆ ὅτι ὁ ὅρος Ἐκκλησία δέν εἶναι περιγραφικός οὔτε εἰκόνα, ἀλλά δηλώνει τό πραγματικό Σῶμα τοῦ Χριστοῦ, σύμφωνα μέ τὴν διδασκαλία τοῦ Ἀποστόλου Παύλου «καὶ αὐτόν ἔδωκε κεφαλὴν ὑπὲρ πάντα τῆ ἐκκλησία, ἣτις ἐστὶ τό σῶμα αὐτοῦ, τό πλήρωμα τοῦ τὰ πάντα ἐν πᾶσι πληρουμένου» (Ἐφ. α', 22-23). Αὐτό σημαίνει ὅτι ἡ Ἐκκλησία ταυτίζεται μέ τό Θεανθρώπινο Σῶμα τοῦ Χριστοῦ καί ἐπειδή μία εἶναι ἡ Κεφαλὴ, ὁ Χριστός, καί ἕνα τό Σῶμα τοῦ Χριστοῦ, γι' αὐτό «ἐν σῶμα καὶ ἐν Πνεῦμα, καθὼς καὶ ἐκλήθητε ἐν μιᾷ ἐλπίδι τῆς κλήσεως ὑμῶν· εἷς Κύριος, μία πίστις, ἐν βάπτισμα εἷς Θεός καὶ πατήρ πάντων, ὁ ἐπὶ πάντων, καὶ διὰ πάντων, καὶ ἐν πᾶσιν ἡμῖν» (Ἐφ. δ', 4-6).

Ἔτσι, αὐτὴ ἡ νέα πρόταση ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ στοιχεῖ «στό πνεῦμα τῆς Ἱεραρχίας», ὅπως γράφηκε στό Δελτίο Τύπου τῆς ἡμέρας ἐκείνης (25-6-2016), ἀλλά εἶναι μιά διπλωματική πρόταση.

5. Τό σημαντικότερο ὅμως τῆς ὑποθέσεως εἶναι ὅτι ἡ νέα πρόταση, ἐνῶ φαίνεται ἐκ πρώτης ὄψεως ὅτι εἶναι ἀκίνδυνη, ἐν τούτοις εἶναι ἀντορθόδοξη. Γιά νά ὑποστηρίξω αὐτὴν τὴν ἄποψη θά ὑπογραμμίσω δύο θεολογικά σχόλια.

Τό **πρῶτο σχόλιο** εἶναι ὅτι ἡ ἄποψη ὅτι μπορεῖ νά χαρακτηρισθῆ μιά Ἐκκλησία **ὡς ἑτεροδόξη-αἰρετική καταδικάσθηκε ἀπὸ τίς Συνόδους τοῦ 17^{ου} αἰῶνος**, μέ ἀφορμὴ τὴν «Λουκάρειο Ὁμολογία», ἡ ὁποία φέρεται ὅτι γράφηκε ἢ υἱοθετήθηκε ἀπὸ τόν Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Κύριλλο Λούκαρη. Πρόκειται γιά τὴν φράση ὅτι «ἀληθές καὶ βέβαιον ἐστὶν ἐν τῇ ὁδῷ δύνασθαι ἁμαρτάνειν τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ ἀντὶ τῆς ἀληθείας τό ψεῦδος ἐκλέγεσθαι». Οἱ ἀποφάσεις τῶν Συνόδων τοῦ 17^{ου} αἰῶνος ἀποφάνθηκαν ὅτι ἡ Ἐκκλησία δέν μπορεῖ νά πλανᾶται.

Ἔτσι, ἢ ὑπάρχει Ἐκκλησία χωρίς αἰρετικές διδασκαλίες ἢ ὑπάρχει αἰρετική ομάδα πού δέν μπορεῖ νά ἀποκληθῆ Ἐκκλησία.

Τό δεύτερο θεολογικό σχόλιο εἶναι ὅτι ἡ νέα αὐτή πρόταση ἐκφράζει τήν **προτεσταντική ἄποψη περί ἀοράτου καί ὁρατῆς Ἐκκλησίας, πού εἶναι μία «νεστοριανική ἐκκλησιολογία».**

Στό τελικό κείμενο γράφεται: «Κατά τήν ὄντολογικήν φύσιν τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ἐνότης αὐτῆς εἶναι ἀδύνατον νά διαταραχθῆ». Ἐδῶ ὑπονοεῖται ἡ ἀόρατη Ἐκκλησία πού εἶναι ἐνωμένη, αὐτό σημαίνει τό ὄντολογικό. Στήν συνέχεια, ἡ φράση πού εἰσάγεται μέ τό «παρά ταῦτα» καί συνεχίζει «ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία ἀποδέχεται τήν ἱστορικήν ὀνομασίαν τῶν μὴ εὐρισκομένων ἐν κοινῶνι μετ' αὐτῆς ἄλλων ἑτεροδόξων χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν καί Ὁμολογιῶν» ὑπονοεῖ τήν ὁρατή Ἐκκλησία πού εἶναι διεσπασμένη.

Ὁ Λούθηρος, ἀλλά κυρίως ὁ Καλβίνος καί ὁ Σβίγκλιος, γιά νά δηλώσουν τήν ταυτότητά τους, ὅταν ἀποσπάσθηκαν ἀπό τήν Ρώμη, ἀνέπτυξαν τήν θεωρία περί ἀοράτου καί ὁρατῆς Ἐκκλησίας. Σύμφωνα μέ αὐτή τήν ἄποψη ἡ ἐνότητα τῆς ἀοράτου Ἐκκλησίας εἶναι δεδομένη, ἐνῶ οἱ ἐπί γῆς ὁρατές Ἐκκλησίες εἶναι διεσπασμένες καί ἀγωνίζονται νά βροῦν τήν ἐνότητα.

Ὁ Λόσσκυ, σχολιάζοντας αὐτή τήν θεωρία, ἰσχυρίζεται ὅτι ἡ ἄποψη αὐτή εἶναι ἕνας «νεστοριανισμός ἐκκλησιολογικός» ὅταν χωρίζεται ἡ Ἐκκλησία στήν ἀόρατη καί ὁρατή, ὅπως διήθεν χωρίζεται ἡ θεία μέ τήν ἀνθρώπινη φύση στόν Χριστό. Ἀπό τήν θεωρία αὐτή ξεκινοῦν ἄλλες θεωρίες, ὅπως ἡ θεωρία τῶν κλάδων, ἡ βαπτισματική θεολογία καί ἡ ἀρχή τῆς περιεκτικότητας.

6. Πρόταση

Κατόπιν ὅλων αὐτῶν νομίζω, ἐπειδή τό κείμενο ἔχει πολλές ἀντιφατικότητες, ἂν ἡ Ἱεραρχία δέν τό ἀπορρίψει, τότε τοῦλάχιστον **πρέπει νά ἐπιφυλαχθῆ ὡς πρός τό περιεχόμενό του καί νά ἀποφασίσῃ νά τύχη περαιτέρω ἐπεξεργασίας καί ἀναθεωρήσεως ἀπό μιά ἄλλη Σύνοδο, πού θά γίνῃ στό μέλλον.**

Αὐτό τό στηρίζω στούς ἐξῆς λόγους:

α) Πολλοί κατάλαβαν ὅτι τό κείμενο αὐτό γράφηκε καί ἀποφασίσθηκε ἐν σπουδῇ καί δέν εἶναι ὀλοκληρωμένο, ἀφοῦ μάλιστα ὑπογραφόταν ἀπό τούς Ἀρχιερεῖς τήν Κυριακή τό πρωῖ, κατά τήν διάρκεια τῆς θείας Λειτουργίας.

β) Ἡ Σύνοδος τῆς Κρήτης ἐξέφρασε εὐχή τέτοιες Σύνοδοι νά ἐπαναλαμβάνονται τακτικά γιά ἐπίλυση διαφορῶν θεμάτων. Ἄλλωστε ἔμειναν πολλές ἐκκρεμότητες, πού χρήζουν ἄμεσης ἀντιμετωπίσεως.

γ) Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἀντιόχειας θεώρησε αὐτήν τήν Σύνοδο ὡς Προσυνοδική, τό ὑποστήριξε καί ἡ Ἐκκλησία τῆς Σερβίας, ἀλλά πρόσφατα καί ἡ Ἐκκλησία τῆς Ρουμανίας ἀποφάσισε ὅτι τά κείμενα πού ἀποφασίσθηκαν στήν Κρήτη μποροῦν νά διαφοροποιηθοῦν ἐν μέρει καί νά ἀναπτυχθοῦν ἀπό μιὰ μέλλουσα Ἁγία καί Μεγάλη Σύνοδο τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας καί νά τελειοποιηθοῦν, χωρίς τήν πίεση τοῦ χρόνου, καί μέ τήν πανορθόδοξη συναίνεση.

δ) Αὐτή εἶναι ἡ συνήθης πρακτική στό Ὁρθόδοξο συνοδικό σύστημα. Στίς Οἰκουμενικές Συνόδους γίνονταν πολλές Συνεδριάσεις, οἱ ὁποῖες κρατοῦσαν πολλά χρόνια. Ἐπίσης, ἔχουμε τήν Πενθέκτη Οἰκουμενική Σύνοδο πού συμπλήρωσε στό κανονικό δίκαιο τίς Ε΄ καί ΣΤ΄ Οἰκουμενικές Συνόδους, τήν Πρωτοδευτέρα Σύνοδο (861), καί ἀκόμη τίς ἡσυχαστικές Συνόδους ἐπί ἀγίου Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ (1341,1347,1351, 1368), πού θεωροῦνται ὡς μία Σύνοδο.

Μιά τέτοια πρόταση θά προλάβη σχίσματα πού μποροῦν νά δημιουργηθοῦν μέσα στήν Ἐκκλησία.

* * *

Β΄

Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος στήν «Ἁγία καί Μεγάλη Σύνοδο» τῆς Κρήτης

(κείμενο πού κατατέθηκε στά Πρακτικά τῆς Συνεδριάσεως τῆς Ἱεραρχίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, τήν 23-24 Νοεμβρίου 2016)

Ἡ Σύνοδος πού συνήλθε στήν Κρήτη μεταξύ 19-26 Ἰουνίου ἐ.ξ., ἐνῶ στήν ἀρχή χαρακτηριζόταν ὡς Οἰκουμενική Σύνοδος, τελικά τιτλοφορήθηκε ὡς «Ἁγία καί Μεγάλη Σύνοδος». Οἱ τέσσερις Ἐκκλησίες πού δέν παρευρέθηκαν στήν Σύνοδο, ἀμέσως ἢ ἐμμέσως ἀρνήθηκαν τόν τίτλο Ἁγία καί Μεγάλη Σύνοδος, ἀναμένονται δέ οἱ τελικές ἀποφάσεις τους. Ἔτσι, τήν πραγματική ὀνομασία τῆς Συνόδου αὐτῆς θά τήν δώση ἡ συνείδηση τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία ἐκφράζεται διά τῶν ἀγίων της, πού εἶναι ἡ θεοπτική τάξη μέσα στήν Ἐκκλησία, κατά τόν ἅγιο Διονύσιο τόν Ἀρεοπαγίτη. Θά δοῦμε στήν συνέχεια πῶς θά

ονομασθή τελικά αυτή ή Σύνοδος, Σύνοδος τῶν Προκαθημένων, Ἁγία καί Μεγάλη Σύνοδος, Οἰκουμενική Σύνοδος, Προσύνοδος κλπ.;

Στήν συνέχεια θά τήν ἀποκαλῶ Σύνοδο τῆς Κρήτης, ὅπως τό κάνουμε καί μέ ἄλλες Συνόδους πού τίς ἀποκαλοῦμε καί μέ τό ὄνομα τῆς πόλεως στήν ὁποία συνεκλήθησαν, ὅπως γιά παράδειγμα ἡ Σύνοδος στήν Νίκαια, στήν Κωνσταντινούπολη, στήν Ἐφεσο, στήν Χαλκηδόνα κλπ.

Συμμετεῖχα στήν Σύνοδο αὐτή ἐκπροσωπώντας, μαζί μέ ἄλλους ἀδελφούς Ἀρχιερεῖς καί λαϊκούς, τήν Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος, ὕστερα ἀπό ἀπόφαση τῆς Ἱεραρχίας τοῦ Μαρτίου 2016 καί ἀποδέχθηκα αὐτήν τήν ἀποστολή, ἰδιαίτερος ὅταν ἐλήφθησαν οἱ ἀποφάσεις ἀπό τήν Ἱεραρχία τοῦ Μαΐου 2016. Σύμφωνα μέ τίς ἀποφάσεις αὐτές, ἔπρεπε νά προσπαθήσουμε καί νά ἀγωνιστοῦμε γιά τήν διόρθωση τῶν κειμένων πού εἶχαμε στήν διάθεσή μας. Μέ τήν συμμετοχή μου αὐτήν ἀπέκτησα μεγάλη ἐμπειρία, ἀλλά συγχρόνως ἔφυγα μέ ἕναν βαθύτατο προβληματισμό.

Θά τονισθοῦν μερικά σημεῖα πού σχετίζονται μέ τήν νέα πρόταση πού ὑπέβαλε ἡ Ἀντιπροσωπεία μας στήν Σύνοδο αὐτή.

1. Ἡ προετοιμασία τῆς Ἐκκλησίας μας γιά τήν Σύνοδο

Μπορῶ νά πῶ ὅτι ἡ προετοιμασία τῆς Ἐκκλησίας μας γιά τήν συμμετοχή της στήν Σύνοδο αὐτή δέν ἦταν ἡ δέουσα.

α) Ἡ εἰσήγηση τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Μεσσηνίας κ. Χρυσοστόμου

Εἶναι γνωστόν ὅτι στήν Σύνοδο τῆς Ἱεραρχίας μας τόν Ὀκτώβριο τοῦ 2014 ἔγινε εἰσήγηση ἀπό τόν Σεβ. Μητροπολίτη Μεσσηνίας κ. Χρυσόστομο γιά νά ἐνημερωθοῦν οἱ Σεβασμιώτατοι Μητροπολίτες γιά τήν θεματολογία τῆς μελλούσης τότε νά συνέλθῃ Συνόδου καί τήν ὅλη ἐργασία της, ὅπως εἶχε ἀποφασισθῆ στήν Σύναξη τῶν Προκαθημένων τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν τόν Μάρτιο τοῦ 2014 στήν Κωνσταντινούπολη.

Ἡ εἰσήγηση ἦταν ἐνημερωτική καί κατά βάση παραδοσιακή. Εἶναι χαρακτηριστικό ὅτι στήν Εἰσήγηση ἔγινε λόγος γιά τήν Μία, Ἁγία, Καθολική καί Ἀποστολική Ἐκκλησία καί γιά ἐκείνους τοὺς Χριστιανούς πού ἀπομακρύνθηκαν ἀπό αὐτήν, δηλαδή γιά τοὺς ἐκτός αὐτῆς Χριστιανούς. Θά ὑπογραμμισθοῦν μερικά σημεῖα τῆς εἰσηγήσεως ὡς πρὸς τό θέμα αὐτό.

Ὁ Σεβασμιώτατος κόνοντας λόγο γιά τούς Διαλόγους τῆς Ὁρθόδοξου Ἐκκλησίας μέ τούς ἑτεροδόξους Χριστιανούς ἐπισημαίνει:

«Διά τήν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν ὁ διάλογος ὑπῆρξε πάντοτε καί παραμένει οὐσιαστικόν καί ἀναπαλλοτριώτον στοιχεῖον τόσον τῆς σωτηριολογικῆς αὐτῆς ἀποστολῆς, ἐπί τῷ τέλει τῆς ἐπιστροφῆς τῶν σχισματικῶν καί αἰρετικῶν εἰς τούς κόλπους Αὐτῆς, ὅσον καί τῆς ποιμαντικῆς εὐθύνης Της, διό καί ἀκραδάντως ὁμολογεῖ καί κηρύττει ὅτι ἐν τῇ αὐτοσυνειδησίᾳ Αὐτῆς ἀποτελεῖ τήν αὐθεντικὴν συνέχειαν τῆς Μίας, Ἁγίας, Καθολικῆς καί Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας καί τήν κιβωτόν σωτηρίας διά τούς ἐγγύς καί τούς μακράν»¹.

Στό κείμενο αὐτό γίνεται λόγος γιά τήν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία, πού εἶναι ἡ Μία, Ἁγία, Καθολική καί Ἀποστολική Ἐκκλησία καί γιά τούς σχισματικούς καί αἰρετικούς πού ἀπομακρύνθηκαν ἀπό τήν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία καί πρέπει νά ἐπιστρέψουν σέ αὐτήν καί ὄχι γιά ἄλλες Ἐκκλησίες, πράγμα πού εἶναι σύμφωνο μέ τήν ὀρθόδοξη ἐκκλησιολογία.

Στήν συνέχεια τονίζεται ὅτι οἱ κατά τόπους Ὁρθόδοξοι Ἐκκλησίες, καί τά ὀρθόδοξα μέλη τῶν Θεολογικῶν Ἐπιτροπῶν πρέπει νά διακρίνονται ἀπό αὐτήν τήν «ἐκκλησιολογική αὐτοσυνειδησία ὡς κύριον κριτήριον ἐκάστου Διαλόγου», καθὼς ἐπίσης οἱ κατά τόπους Ὁρθόδοξοι Ἐκκλησίες ὄχι μόνον στό ἐπίπεδο τῶν ἀρμοδίων συνοδικῶν ὀργάνων, ἀλλά καί στίς Πανορθόδοξες Διασκέψεις πρέπει νά παρακολουθοῦν καί νά ἀξιολογοῦν τούς διαλόγους αὐτούς «μετ' ἰδιαιτέρας μάλιστα κριτικῆς διαθέσεως»².

Ἐπίσης, ἀναφέρει ὅτι «ἐξ αὐτῆς ταύτης τῆς ὀφειλετικῆς μερίμνης καί μαρτυρίας τῆς Ὁρθόδοξου Ἐκκλησίας εἶναι ἀνάγκη... νά ἐπισημανθῶσιν τόσον αἱ σοβαρότατοι νεοφανεῖς ἀποκλίσεις, αἱ ὁποῖαι ἐπιτείνουν ἔτι μᾶλλον τήν σοβαρότητα τῶν διαπιστωμένων θεολογικῶν διαφορῶν τῶν διαφόρων χριστιανικῶν παραδόσεων καί ὁμολογιῶν, ὅσον καί αἱ τραυματικά ἐμπειρία τῶν ἱστορικῶν σχέσεων των»³.

Αὐτό σημαίνει ὅτι πρέπει νά ἐπισημαίνονται οἱ θεολογικές διαφορές καί οἱ διάφορες χριστιανικές παραδόσεις, καθὼς ἐπίσης καί ὅλα ἐκεῖνα τά γεγονότα τά ὁποῖα δημιούργησαν τραυματικές ἐμπειρίες στήν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία.

Σέ ἄλλο σημεῖο τῆς εἰσηγήσεως γράφεται:

«Βεβαίως ἡ ὁμολογιακή ἐσωστρέφεια πολλῶν χρόνων, εἰς τήν λειτουργίαν τῶν διαχριστιανικῶν σχέσεων, δέν ἐπιτρέπει δυστυχῶς μίαν νηφάλιαν

¹ Μητροπολίτου Μεσσηνίας Χρυσοστόμου, «Ἐνημέρωσις περί τῆς Μελλούσης Ἁγίας καί Μεγάλης Συνόδου», Ὀκτώβριος 2014, σελ. 15.

² Ἐνθ. ἄνωτ. σελ. 15-16.

³ Ἐνθ. ἄνωτ. σελ. 16.

ἀξιολόγησιν τῶν συνεπειῶν τῆς ὑπευθύνου ταύτης προβολῆς τῆς ὀρθοδόξου παραδόσεως πρὸς τοὺς ἐγγύς καὶ τοὺς μακρὰν, ἐπὶ σκοπῷ τὴν θεραπείαν τῶν ὁμολογιακῶν ἀποκλίσεων καὶ ἀγκυλώσεων τῶν διαφόρων παραδόσεων τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου τῆς Δύσεως, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐπιβεβαίωσιν τοῦ διαχρονικοῦ κύρους τῆς ὀρθοδόξου παραδόσεως, διό καὶ κατὰ καιροὺς ἐμφανίζονται δεδικαιολογημέναι διαμαρτυρίαι, ἐνστάσεις, ὑποψίαι ἢ καὶ ἀντιδράσεις περὶ τῆς ὀρθῆς ἢ μὴ πορείας καὶ τῆς ἀναγκαιότητος τῶν προειρημένων διμερῶν Θεολογικῶν Διαλόγων»⁴.

Καὶ ἐδῶ φαίνεται ὅτι ὁ Εἰσηγητὴς εἶναι προσεκτικὸς στὴν διατύπωση καὶ δὲν χρησιμοποιεῖ τὴν λέξη Ἐκκλησία γιὰ νὰ χαρακτηρίσῃ τίς ὁμάδες τῶν Χριστιανῶν τῆς Δύσεως, ἀλλὰ κάνει λόγο γιὰ ὁμολογιακὲς ἀποκλίσεις καὶ γιὰ ἀγκυλώσεις τῶν διαφόρων παραδόσεων τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου τῆς Δύσεως. Συγχρόνως ἐπισημαίνει ὅτι δικαιολογοῦνται οἱ κατὰ καιροὺς ἀντιδράσεις καὶ διαμαρτυρίες τῶν Χριστιανῶν γιὰ τὴν πορεία τῶν θεολογικῶν διαλόγων, ἐπειδὴ δὲν ἔχει γίνει μιά νηφάλια ἀξιολόγηση τῶν συνεπειῶν τῆς ὑπευθύνου προβολῆς τῆς ὀρθοδόξου παραδόσεως.

β) Οἱ ἐκθέσεις τῆς Εἰδικῆς Διορθόδοξου Ἐπιτροπῆς Ἀναθεωρήσεως τῶν κειμένων τῶν Προσυνοδικῶν Πανορθόδοξων Διασκέψεων

Μετά τὴν Ἱεραρχία τοῦ Ὀκτωβρίου τοῦ 2014 καὶ μετὰ ἀπὸ παράκληση μερικῶν Ἀρχιερέων, μᾶς δόθηκαν τὰ ἕως τότε καταρτισθέντα κείμενα ἀπὸ τίς Προσυνοδικὲς Πανορθόδοξες Διασκέψεις πού εἶχαν ἐπεξεργασθῆ οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν δεκατεσσάρων Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν καὶ ἐπομένως καὶ τῆς δικῆς μας Ἐκκλησίας, χωρὶς ἐμεῖς νὰ εἶχαμε μέχρι τότε μιά στοιχειώδη ἐνημέρωση γιὰ τὰ κείμενα πού ἐτοίμαζαν οἱ Διασκέψεις αὐτές.

Σύμφωνα μέ τὴν ἀπόφαση τῶν Προκαθημένων τῶν Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν τὸν Μάρτιο τοῦ 2014 τὰ ἕως τότε καταρτισθέντα κείμενα ἔπρεπε νὰ ἀναθεωρηθοῦν ἀπὸ Εἰδικὴ Διορθόδοξη Ἐπιτροπὴ ἀποτελουμένη ἀπὸ τοὺς ἀντιπροσώπους ὄλων τῶν Ἐκκλησιῶν. Στὴν Ἐπιτροπὴ αὐτὴ τὴν Ἐκκλησία μας ἀντιπροσώπευσαν οἱ Μητροπολίτες Περιστερίου Χρυσόστομος, Δημητριάδος καὶ Ἄλμυροῦ Ἰγνάτιος καὶ Μεσσηνίας Χρυσόστομος.

Ἐκεῖνο πού παρατηρεῖ κανεὶς εἶναι ὅτι, ἐνῶ ὁ Μητροπολίτης Μεσσηνίας Χρυσόστομος στὴν εἰσήγηση πού ἔκανε στὴν Ἱεραρχία τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 2014 ἐξέφρασε τὴν ὀρθόδοξη ὀρολογία γιὰ τὴν σχέση τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας μέ

---

⁴ Ἐνθ. ἄνωτ. σελ. 18.

τούς άλλους Χριστιανούς, στό κείμενο πού έτοιμάσθηκε από τήν Είδική Διορθόδοξη Έπιτροπή γιά τήν αναθεώρηση τών κειμένων καί από τήν Σύναξη τών Προκαθημένων τών Όρθοδόξων Έκκλησιών γιά νά συζητηθῆ καί νά αποφασισθῆ τελικῶς στήν Σύνοδο τῆς Κρήτης, ὑπῆρχε διαφορετική ὀρολογία. Δηλαδή, γινόταν λόγος γιά τήν Μία, Άγία, Καθολική καί Άποστολική Έκκλησία, καί γιά τίς άλλες Χριστιανικές Έκκλησίες καί Όμολογίες, καθώς έπίσης γινόταν λόγος γιά τό ὅτι, ἐνῶ ἡ ἐνότητα τῆς Έκκλησίας εἶναι δεδομένη, ἐν τούτοις στήν συνέχεια πρέπει νά γίνουν προσπάθειες γιά τήν ἐνότητα τοῦ Χριστιανικοῦ κόσμου. Αὐτά τά σημεῖα δημιούργησαν μεγάλη συζήτηση ὅταν δημοσιεύθηκαν τά κείμενα.

Ἔγιναν διασκέψεις ἀπό τούς ἀντιπροσώπους ὄλων τών Όρθοδόξων Έκκλησιών γιά νά αναθεωρηθοῦν τά κείμενα. Ἡ Ἱεραρχία ἀγνοοῦσε ὅλη αὐτήν τήν προετοιμασία.

Άπό τήν ἔρευνα πού ἔκανα στά ἀρχεῖα τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, ὕστερα ἀπό αἴτησή μου καί ἔγκρισή της, διαπίστωσα ὅτι οἱ τρεῖς Ἀρχιερεῖς πού ἦταν ἀντιπρόσωποι τῆς Έκκλησίας μας στήν Είδική Διορθόδοξη Έπιτροπή Ἀναθεωρήσεως τών κειμένων ἀπέστειλαν κάθε φορά πού συνεδρίαζαν τήν ἔκθεσή τους στήν Διάρκη Ἱερά Σύνοδο μέ τίς παρατηρήσεις τους. Ἔτσι, οἱ Συνοδικοί Ἀρχιερεῖς τῆς περιόδου 2014-2015 λάμβαναν γνώση τών ἐκθέσεων καί τών κειμένων πού προετοιμάζονταν, χωρίς νά προτείνουν διορθώσεις, προσθήκες καί ἀλλαγές. Αὐτό ἔγινε μία μόνον φορά ὅταν ἐνέκριναν μερικές, ἐλάχιστες, διορθώσεις, πού πρότεινε ἡ Συνοδική Έπιτροπή Διορθοδόξων καί Διεκκλησιαστικῶν θεμάτων. Όμως, τά κείμενα δέν ἀποστέλλονταν σέ ὄλους τούς Ἱεράρχες γιά νά ἐκφράσουν τήν γνώμη τους ἢ ἀκόμη καί νά ἐνημερωθοῦν, καί δέν πρότειναν τήν σύγκληση τῆς Ἱεραρχίας γιά τήν ἐξέταση τοῦ θέματος αὐτοῦ.

Ἄν αὐτό γινόταν, θά ἐλάμβαναν γνώση ὄλοι οἱ Ἱεράρχες, ἢ ὅσοι ἐνδιαφέρονταν, τών κειμένων καί θά εἶχαμε τήν δυνατότητα νά προτείνουμε διορθώσεις καί προσθήκες πρὶν ὑπογραφοῦν τά κείμενα ἀπό τούς Προκαθημένους τών Όρθοδόξων Έκκλησιῶν τόν Ἰανουάριο τοῦ 2016 στήν Γενεὴ τῆς Ἑλβετίας. Ἔχω τήν γνώμη ὅτι μέχρι τήν Σύναξη τών Προκαθημένων τών Όρθοδόξων Έκκλησιῶν μπορούσαν νά γίνουν σημαντικές διορθώσεις, ὅταν συμμετεῖχαν καί οἱ δεκατέσσερες Έκκλησίες. Βεβαίως, δινόταν ἡ δυνατότητα νά γίνουν διορθώσεις, προσθήκες καί ἀφαιρέσεις καί στήν Σύνοδο τῆς Κρήτης, ἀλλά μέ μεγαλύτερη δυσκολία.

Τό σημαντικό εἶναι ὅτι οἱ ἀντιπρόσωποί μας σέ αὐτό τό διάστημα πού διαρκοῦσαν οἱ Συνεδριάσεις τῆς Είδικῆς Διορθόδοξης Έπιτροπῆς γιά τήν

ἀναθεώρηση τῶν κειμένων ἀπέστειλαν τίς ἐκθέσεις τους στήν Ἱερά Σύνοδο, στίς ὁποῖες ὁμολογοῦσαν ὅτι τά κείμενα κατά βάση ἦταν ὀρθόδοξα.

Γιά παράδειγμα γιά τό νέο κείμενο μέ τίτλο «Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία καί ὁ λοιπός Χριστιανικός κόσμος», τό ὁποῖο κείμενο προῆλθε ἀπό τήν συνένωση τῶν μέχρι τότε δύο διαφορετικῶν κειμένων, στήν ἀπό 20-12-2014 Ἔκθεση τῶν τριῶν ἀντιπροσώπων μας στήν Εἰδική Διορθόδοξη Ἐπιτροπή Ἀναθεωρήσεως τῶν κειμένων τῶν Προσυνοδικῶν Πανορθόδοξων Διασκέψεων πού ἔγινε στό Σαμπεζύ τῆς Γενεύης ἀπό 29 Σεπτεμβρίου ἕως 4^{ης} Ὀκτωβρίου 2014, ὑπάρχει μία παράγραφος πού ἐπαναλαμβάνεται καί στίς ἄλλες ἐκθέσεις:

«Γενομένων τῶν διορθωτικῶν παρεμβάσεων δεκτῶν, τό Κείμενον τελικῶς ὑπεγράφη ὑφ' ὄλων τῶν Ἀρχηγῶν τῶν Ἀντιπροσωπειῶν τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν καί ἀπεφασίσθη ὅπως παραπεμφθεῖ ad referendum πρὸς ἔγκρισιν καί διόρθωσιν στίς Ἱερές Συνόδους τῶν κατά τόπους Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν καί τελική διαμόρφωση στήν μέλλουσα νά συγκληθῆ Ἐ΄ Προσυνοδική Πανορθόδοξη Διάσκεψη»⁵.

Ἀπό τά ἀρχεῖα τῆς Ἱερᾶς Συνόδου διαπιστώνεται ὅτι τό κείμενο αὐτό μαζί μέ τήν Ἔκθεση δόθηκε στούς Συνοδικούς Ἀρχιερεῖς τῆς Διαρκοῦς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς περιόδου ἐκείνης, ἡ ὁποία καί ἐνέκρινε μερικές ἐλάχιστες προτάσεις τῆς Συνοδικῆς Ἐπιτροπῆς Διορθοδόξων καί Διαχριστιανικῶν θεμάτων, ἀλλά δέν ἀπεστάλη, ὅπως θά ἔπρεπε, σέ ὅλους τοὺς Ἱεράρχες τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἀφοῦ γιά τέτοια θέματα ἡ Ἱεραρχία εἶναι ἀρμόδια νά ἀποφασίσῃ.

Γιά παράδειγμα, τόν Ἀπρίλιο τοῦ 2015 ἐγκρίθηκαν μερικές ἀλλαγές πού πρότεινε ἡ Συνοδική Ἐπιτροπή Διορθοδόξων καί Διαχριστιανικῶν Σχέσεων. Πρόκειται γιά προσθήκες τῶν λέξεων «τοπική», «συμμετοχή εἰς τό Π.Σ.Ε.», «Ὁμολογίαι», «κατά τό Σύμβολο Νικαίας-Κωνσταντινουπόλεως», καί τήν ἀντικατάσταση τῆς λέξεως «Π.Σ.Ε.» ἀπό τήν λέξη «αὐτοῦ», τῆς λέξεως «ὅπως» μέ τήν λέξη «ὥστε νά», καί τῆς λέξεως «ὁμως» μέ τήν λέξη «καί».

Ἐκτός αὐτοῦ, στήν ὡς ἄνω ἔκθεση διαπιστώνεται:

«Τό παρόν νέον καί ἐνοποιημένο Κείμενο θεωροῦμε ὅτι ἐκφράζει ἀπόλυτα τήν πανορθόδοξη θέση στά συγκεκριμένα θέματα, μέ τρόπο ἰσορροπημένο καί στά πλαίσια τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησιολογίας, ὅπως αὐτή διετυπώθη καί διεσώθη ἀπό τήν πατερική καί συνοδική παράδοση τῆς Μίας, Ἁγίας, Καθολικῆς

---

⁵ Ἔκθεση (20-12-2014) τῶν τριῶν ἀντιπροσώπων τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος στήν Εἰδική Διορθόδοξη Ἐπιτροπή Ἀναθεωρήσεως τῶν κειμένων τῶν Προσυνοδικῶν Πανορθόδοξων Διασκέψεων, Σαμπεζύ τῆς Γενεύης 29-9 ἕως 4-10-2014, σελ. 6-7.

καί Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας. Ἐπιπλέον διαζωγραφεῖται ξεκάθαρα καί ἀποτυπώνεται ὄχι ἡ ἱστορία ἀλλά τό παρόν καί τό μέλλον τῆς πορείας τῶν περιγραφομένων σχέσεων»⁶.

Παρόμοιες διαβεβαιώσεις ὑπάρχουν καί στίς ἄλλες ἐκθέσεις, ὅταν συζητοῦνταν τά ἄλλα κείμενα πού ἐπρόκειτο νά παραπεμφθοῦν στήν Ἁγία καί Μεγάλη Σύνοδο.

Ἐνδεχομένως αὐτή ἡ διαβεβαίωση καθυσύχασε τούς Συνοδικούς Ἀρχιερεῖς τῆς περιόδου ἐκείνης, οἱ ὁποῖοι οὕτως ἢ ἄλλως ἔπρεπε νά μελετήσουν ἐκτενῶς τό θέμα καί νά τό θέσουν ὑπ' ὄψη ὄλων τῶν μελῶν τῆς Ἱεραρχίας.

Αὐτή ἡ διαβεβαίωση ἀπό ὅ,τι φάνηκε ἐκ τῶν ὑστέρων δέν ἦταν ὀρθή ἐκτίμηση, γιατί ἀπό πολλές πλευρές τονίσθηκαν οἱ ἀντιφατικότητες πού περιέκλειε τό κείμενο καί βεβαίως δέν ἐξέφραζε τήν αὐτοσυνειδησία τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησιολογίας, οὔτε διέσωζε τήν πατερική καί συνοδική παράδοση τῆς Μιᾶς, Ἁγίας, Καθολικῆς καί Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας. Καί αὐτό ἀποδεικνύεται περίτρανα ἀπό τό ὅτι ἡ Σύνοδος τῆς Κρήτης ἔκανε, ἔστω καί ὄχι ὀλοκληρωμένες, διορθώσεις καί προσθήκες.

Ὅταν διάβασα γιά πρώτη φορά τά κείμενα ἔστειλα τίς ἀπόψεις μου μέ ἡμερομηνία 18-1-2016 καί 20-1-2016 πρίν τήν Σύναξη τῶν Προκαθημένων τῶν Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν στό Σαμπεζύ τῆς Γενεύης τό διάστημα 21-28 Ἰανουρίου 2016, ἀλλά δέν γνωρίζω γιατί οἱ ἀντιπρόσωποί μας δέν ἔλαβαν ὑπ' ὄψη τους τίς παρατηρήσεις πού διατύπωσα ἔγκαιρα, καί δέν ἔθεσαν τό θέμα τῆς ἀλλαγῆς στήν Σύναξη αὐτή. Πιθανόν νά μή τούς ἐδόθησαν.

Ἀπό τήν Ἱερά Σύνοδο ἀπεστάλησαν τά τελικά κείμενα πού ὑπεγράφησαν ἀπό τούς Προκαθημένους τῶν Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν στήν Γενεύη τόν Ἰανουάριο τοῦ 2016 καί ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καί Πάσης Ἑλλάδος, ὡς Πρόεδρος τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, ἀπέστειλε σέ ὅλους τούς Ἱεράρχες τῆς Ἐκκλησίας μας ἐπιστολή (755/16-2-2016) μέ τήν ὁποία τούς προέτρεπε νά διατυπώσουν, ὅσοι τό ἐπιθυμοῦσαν, τίς παρατηρήσεις τους, γιά νά ληφθοῦν οἱ σχετικές ἀποφάσεις ἀπό τήν Ἱεραρχία.

Στήν Διαρκῆ Ἱερά Σύνοδο ἀφοῦ μελετήσαμε τίς παρατηρήσεις ὅσων Ἀρχιερέων ἀπέστειλαν κείμενα στήν Ἱερά Σύνοδο, προτείναμε στήν Ἱεραρχία τοῦ Μαΐου 2016 τίς διορθώσεις, ἀλλαγές, προσθήκες καί ἀφαιρέσεις. Ἐπομένως, κάποιοι ἔχουν εὐθύνη γιατί μᾶς καθυσύχαζαν καί δέν μᾶς ἐνημέρωναν ὄλο αὐτό τό διάστημα, μέ ἀποτέλεσμα ἡ συμμετοχή μας στήν Σύνοδο τῆς Κρήτης νά εἶναι δυσχερής.

---

⁶ Ἐνθ. ἄνωτ. σελ. 7.

Ἡ Διαρκὴς Ἱερά Σύνοδος τοῦ ἔτους 2015-2016, ὅπως εἶχε ὑποχρέωση, συνεκάλεσε δύο φορές τὴν Ἱεραρχία τῆς Ἐκκλησίας μας γιὰ τὸ σοβαρὸ αὐτὸ ζήτημα, ἤτοι τὸν Μάρτιο καὶ τὸν Μάιο τοῦ ἔτους 2016 καὶ ἐμελέτησε διεξοδικῶς τὰ ζητήματα αὐτά, πρῶτον γιὰ τὴν ἐπιλογή τῶν μελῶν πού θά ἐκπροσωπήσουν τὴν Ἐκκλησία μας στὴν Σύνοδο τῆς Κρήτης καὶ δεύτερον τίς προτάσεις πού θά ὑποβάλλονταν στὴν Γραμματεία τῆς Ἁγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου γιὰ τὴν διόρθωση τῶν κειμένων.

Τίς ἀποφάσεις πού ἐλήφθησαν τίς συμπεριέλαβα σέ ἄλλο κείμενό μου, ὅπως ἐπίσης κατέγραψα καὶ τὴν κατάληξή τους καὶ παρέλκει ἐδῶ ἡ ἀναφορά σέ αὐτά.

Ἐπειδὴ ὑπῆρχε ἀνησυχία στό πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας ἀπεστάλη ἀπὸ τὴν Διαρκὴ Ἱερά Σύνοδο καὶ Ἐγκύκλιος πού διαβάστηκε σέ ὅλους τοὺς Ἱερούς Ναοὺς στὴν ὁποία γραφόταν ὅτι ἡ Ἱεραρχία ἔχει «ἀπόλυτη πίστη στὴν διδασκαλία τῶν Προφητῶν, τῶν Ἀποστόλων καὶ τῶν Πατέρων» καὶ σέβεται «τὸ συνοδικὸ πολίτευμα τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας».

2. Ἡ νέα πρόταση τῆς Ἐκκλησίας μας γιὰ τὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία καὶ τὸν λοιπὸ Χριστιανικὸ κόσμο

Ὅταν στὴν Σύνοδο τῆς Κρήτης, κατὰ τὴν Συνεδρίαση τοῦ ἀπογεύματος τῆς Παρασκευῆς 24 Ἰουνίου, διαβάστηκε ἡ πρόταση τῆς Ἐκκλησίας μας στὴν 6^η παράγραφο τοῦ κειμένου «Σχέσεις τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας πρὸς τὸν λοιπὸν Χριστιανικὸν κόσμον», πού ἀναφερόταν στὸν προσδιορισμὸ τοῦ ἐκτός τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας Χριστιανικοῦ κόσμου καὶ ἔκανε λόγο γιὰ «Χριστιανικὲς Κοινότητες καὶ Ὁμολογίες», ἔγινε μεγάλη συζήτηση.

Κατ' ἀρχὰς πρέπει νὰ κάνω μιά παρατήρηση. Ἡ φράση «Χριστιανικὲς Κοινότητες καὶ Ὁμολογίες», πού πρότεινε ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος, δέν εἶναι συντηρητικὴ ἢ κενοφανής. Ἦδη χρησιμοποιήθηκε ἀπὸ ἀντιπροσώπους τῶν Ἐκκλησιῶν στὴν συζήτηση πού ἔγινε στό κείμενο αὐτὸ κατὰ τὴν Γ' Προσυνοδικὴ Πανορθόδοξη Διάσκεψη (1986), ὅπως φαίνεται στὰ Πρακτικά, ἤτοι «Χριστιανικὲς οἰκογένειες», «αἱ ἐκτός τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας Χριστιανικαὶ Κοινότητες». Ἀκόμη, τότε ἔγινε λόγος γιὰ τὸ ὅτι πρέπει νὰ ἀποκτήσουμε ἐμεῖς οἱ Ὁρθόδοξοι τὴν δέουσα αὐτοσυνειδησία, καθὼς ἐπίσης ὅτι πρέπει νὰ γίνῃ μελέτη γιὰ τὸ τί μπορεῖ νὰ πῆ ἡ Ἐκκλησία γιὰ τοὺς ἑτεροδόξους καὶ πῶς νὰ τοὺς ἀποδέχεται⁷.

⁷ Γ' Προσυνοδικὴ Πανορθόδοξη Διάσκεψη (1986), Πρακτικά, σελ. 103 κ. ἔξ.

Ἐπίσης, καί ἡ Β' Βατικανή Σύνοδος κάνει λόγο στά κείμενά της γιά «Χριστιανικές κοινότητες» καί οἱ Χριστιανοί Ἀγγλικανοί χρησιμοποιοῦν τήν ἔκφραση «Ἀγγλικανική κοινωμία».

Πάντως, κατά τήν συζήτηση ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου, μίλησε γιά τήν Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος μέ προκλητικό τρόπο. Καί ναί μέν ὁ Ἀρχιεπίσκοπός μας ἀπάντησε μέ τόν πρέποντα καί σοβαρό τρόπο, ἀλλά τελικά καί αὐτό μαζί μέ τήν παρότρυνση τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου νά προταθῆ μιά νέα πρόταση ἔκανε τήν Ἐκκλησία μας νά ὑποχωρήσῃ.

Νομίζω ὅτι θά μπορούσε ἡ Ἐκκλησία μας νά ἐμμείνη στήν ἀπόφαση τῆς Ἱεραρχίας, νά καταθέσῃ τήν πρότασή της, νά γραφῆ στά Πρακτικά ἡ διαφωνία της καί ἄς ἀποφάσιζαν οἱ ἄλλες Ἐκκλησίες ὅ,τι ἤθελαν, ὅποτε ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος δέν θά εἶχε εὐθύνη. Τώρα φαίνεται ὅτι ἡ πρόταση αὐτή προήλθε ἀπό τήν Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος, ἡ ὁποία πρόταση υἱοθετήθηκε ἀπό ὅλες τίς Ἐκκλησίες.

Πάνω στό θέμα αὐτό θά τονίσω τρία σημεῖα.

α) Σαθρά ἐπιχειρήματα γιά τόν ὄρο Ἐκκλησία στίς ομάδες τῶν ἑτεροδόξων

Θεωρῶ ὅτι ἔγινε μιά «παραπλάνηση» τῶν μελῶν τῆς Συνόδου στήν Κρήτη, ἀπό ἐκείνους πού ἰσχυρίσθηκαν ὅτι στήν περίοδο τῆς δεύτερης χιλιετίας οἱ Ὀρθόδοξοι χαρακτηρίζαν τίς αἰρετικές ομάδες ὡς Ἐκκλησίες, χωρίς νά ἀναφερθοῦν ὀλοκληρωμένα στό θέμα αὐτό. Ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι ὁ δυτικός Χριστιανισμός χαρακτηρίσθηκε ὡς Ἐκκλησίες κυρίως τόν 20^ο αἰῶνα, ὅταν διαφοροποιήθηκε ἡ ὀρθόδοξη ὀρολογία καί ἡ θεολογία ἀπό τήν ὀρολογία καί τήν θεολογία τῶν προηγούμενων αἰώνων, κυρίως μέ τό Διάγγελμα τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου τοῦ ἔτους 1920.

Πρέπει νά σημειωθῆ, ὅπως τό ἐπισήμανα καί κατά τήν διάρκεια τῶν ἐργασιῶν τῆς Συνόδου στήν Κρήτη, ὅτι μπορεῖ κανεῖς νά συναντήσῃ σέ μερικά κείμενα τῆς δεύτερης χιλιετίας τήν λέξη Ἐκκλησία, πού χαρακτηρίζει τίς Ὀμολογίες, ὡς τεχνικό ὄρο. Ἀλλά αὐτό δέν γινόταν μέ τήν ἀκριβῆ διατύπωση, μάλιστα δέ οἱ Πατέρες μας χρησιμοποιοῦσαν καί διάφορες ἄλλες βαρεῖς ἐκφράσεις. Ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς καθόρισε σαφῶς τό θέμα αὐτό, ὅπως φαίνεται καί στόν Συνοδικό Τόμο τῆς Θ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου τοῦ 1351⁸. Γράφει: «ἕτερον ἐστίν ἡ ὑπέρ τῆς εὐσεβείας ἀντιλογία καί ἕτερον ἡ τῆς πίστεως

⁸ Ἰωάννη Καρμίρη, *Τά Δογματικά καί Συμβολικά Μνημεῖα τῆς Ὀρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας*, τόμ. Ι, ἐν Ἀθήναις, 1960, σ. 378

όμολογία». Δηλαδή, στην αντίλογια πρέπει κανείς να χρησιμοποιηί κάθε επιχειρηματολογία, ένω ή όμολογία πρέπει να είναι σύντομη καί δογματικά ακριβολογημένη.

Έπίσης, κατά την δεύτερη χλιετία τούς άποσχισθέντες από την Έκκλησία τούς όνόμαζαν Λατίνους, αίρετικούς, Παπικούς, έτεροδόξους κλπ. Μάλιστα, ό άγιος Γρηγόριος ό Παλαμάς, ό μεγάλος θεολόγος όχι μόνον τής δεύτερης χλιετίας, αλλά καί όλων τών έποχών, τούς αίρετικούς τούς χαρακτηρίζει ως άθέους, γιατί πιστεύουν σε έναν Θεό πού δέν ύπάρχει, όπως αυτοί τόν πιστεύουν καί τόν κηρύσσουν⁹.

Μερικοί, δυστυχώς, ύπεστήριξαν στην Σύνοδο τής Κρήτης ότι ό άγιος Μάρκος ό Εύγενικός, ή Σύνοδος του 1484, πού καταδίκασε την Σύνοδο τής Φερράρας-Φλωρεντίας, καί ή Έγκύκλιος τών Πατριαρχών τής Άνατολής τό 1848 χρησιμοποίησαν για τούς Δυτικούς Χριστιανούς την λέξη Έκκλησία. Αυτό δέν είναι ακριβές, γι' αυτό θά γίνη μία μικρή παρουσίαση.

i. Ο άγιος Μάρκος ό Εύγενικός

Ο άγιος Μάρκος ό Εύγενικός έγραψε μία έπιστολή στον Πάπα πριν την έναρξη του διαλόγου εφράζοντας την ειλικρινή διάθεσή του για τόν διάλογο, πράγμα πού δείχνει την αγαθή προαίρεσή του, εκφράζοντας δέ καί την βούληση όλης τής αντιπροσωπείας τής Έκκλησίας τής Κωνσταντινουπόλεως. Δέν μπορεί κανείς να πορεύεται σε διάλογο καί να άμφισβητηί ή να ύβριζη. Όμως, όταν διαπίστωσε την όλη νοοτροπία τών εκπροσώπων τών Λατίνων, τότε εκφράστηκε ανάλογα. Έτσι, ό άγιος Μάρκος ήταν εύγενής καί Όμολογητής.

Έχουν γραφή σημαντικά έργα, παρουσιάζοντας τόν βίο καί την θεολογία του άγίου Μάρκου του Εύγενικού. Έπισημαίνω δύο διατριβές, ήτοι του Ειρηναίου Μπούλοβιτς (νύν Έπισκόπου Μπάτσκας) με τίτλο: «Τό μυστήριον τής έν τή Άγία Τριάδι διακρίσεως τής θείας ούσίας καί ένεργείας κατά τόν άγιον Μάρκον Έφέσου τόν Εύγενικόν» καί του π. Δημητρίου Κεσκίνη με τίτλο: «Η πνευματολογία του άγίου Μάρκου Έπισκόπου Έφέσου του Εύγενικού καί ή έπικαιρότητά της». Έπίσης, ύπάρχει καί ή διατριβή του Έρακλη Ρεράκη για τόν άδελφό του άγίου Μάρκου, τόν Ίωάννη Εύγενικό με τίτλο «Ο διάλογος Άνατολής καί Δύσεως για την ένωση τών Έκκλησιών τόν ΙΕ' αιώνα, κατά τόν Ίωάννη Εύγενικό».

---

⁹ βλ. Γρηγορίου Παλαμά, Έργα, τόμ. 4, ΕΠΕ, σελ. 404 κ.έξ.

Διαβάζοντας κανείς προσεκτικά τις τρεις αυτές διατριβές διαπιστώνει τόλο κλίμα πού επικρατοῦσε τήν ἐποχή ἐκείνη, ἀλλά καί τήν ὀρθόδοξη πατερική θεολογία τοῦ ἁγίου Μάρκου τοῦ Εὐγενικοῦ. Ἰδιαιτέρως ὑπογραμμίζω μερικά σημεῖα.

Πρῶτον, ὁ ἅγιος Μᾶρκος ὁ Εὐγενικός ἦταν μέγας θεολόγος, φορεῦς τῆς διδασκαλίας τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ, τόν ὁποῖον ἐκφράζει θαυμαστώως.

Δεύτερον, ἀπό λαϊκός ἀκόμη, πρίν γίνῃ Κληρικός, διαπνεόταν ἀπό τόν πόθο τῆς ἐνώσεως Ἀνατολῆς καί Δύσεως καί προετοιμαζόταν μέ πόθο καί ζῆλο γιά τό ἔργο αὐτό. Καί ἐνῶ ξεκίνησε μέ πόθο γιά τήν ἐνωση, σταδιακά τόν κατέλαβε «ἡ ἀπογοήτευση τοῦ θεολογικοῦ ἀδιεξόδου».

Τρίτον, ἡ σχετική ἐπιστολή πού ἐγράφη ἀπό τόν ἅγιο Μᾶρκο γιά νά δοθῇ στόν Πάπα Εὐγένιο Δ΄, στήν ὁποία ἐπιστολή ὑπάρχουν μερικές φράσεις γιά τό διηρημένο Σῶμα τῆς Ἐκκλησίας κλπ., ἐγράφη μέ προτροπή τοῦ Καρδινάλιου Ἰουλιανοῦ καί μέ μέγας δισταγμό τοῦ ἁγίου, μέ σκοπό, ὅμως, τήν καλή ἐκβαση τῆς συζητήσεως. Ὅμως, ὁ Ἰουλιανός δέν ἐνθουσιάσθηκε μέ τό περιεχόμενο τῆς ἐπιστολῆς, γιατί ἔκρινε τόν Πάπα ὡς αἴτιο τοῦ σχίσματος μέ τήν προσθήκη τοῦ *filioque*, καί ἀντί νά τήν δώσῃ στόν Πάπα, τήν παρέδωσε στόν Αὐτοκράτορα, ὁ ὁποῖος ἐξοργίσθηκε καί ἀπαγόρευσε στό ἐξῆς νά μιλοῦν οἱ Ἀρχιερεῖς μέ τούς Λατίνους, μέ τήν παρέμβαση δέ τοῦ Μητροπολίτου Νικαίας δέν τιμωρήθηκε ὁ ἅγιος Μᾶρκος. Σέ καμμιά περίπτωση ἡ ἐπιστολή αὐτή δέν ἐκφωνήθηκε ἐνώπιον τῆς Συνόδου.

Τέταρτον, ὁ ἅγιος Μᾶρκος ἐξέφραζε ὅλη τήν θεολογία τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων, τούς ὅρους τῶν ὁποίων ἐγνώριζε καλῶς, πάνω σέ αὐτούς τούς ὅρους περιορίσε τήν συζήτηση ἀπό τήν ἀρχή, καί ἔφερε σέ μεγάλη ἀμνηχανία τούς Λατίνους, μέ ἀποτέλεσμα ὁ θεολογικός διάλογος πού ἄρχισε στήν Φερράρα νά φθάσῃ σέ ἀδιέξοδο καί ἡ Σύνοδος νά μετακινηθῇ στήν Φλωρεντία.

Πέμπτον, οἱ Ὀρθόδοξοι ἀντιπρόσωποι, συμπεριλαμβανομένου καί τοῦ ἁγίου Μάρκου, δέχθηκαν πιέσεις καί ἀπειλές καί ἀντιμετώπισαν δόλους καί ἀπάτες. Μάλιστα ὁ Ἰωάννης Εὐγενικός γράφει ὅτι πονούσαμε πολύ, ὄχι μόνον γιά τά παρόντα καί τά ἐπερχόμενα δεινά, «ἀλλά καί ἐπί τῆς ἐλευθερίας ἀφαιρέσει, ὅτι ὡς δοῦλοι συνεκλείσθημεν». Ἐπίσης, κάνει λόγο γιά μακροχρόνια στέρηση τῶν ἀναγκαίων, γιά «πενία» καί «λιμό».

Ἐκτον, κατά τήν διάρκεια τῆς Συνόδου ὁ ἅγιος Μᾶρκος ὁ Εὐγενικός ἀγωνιζόταν γιά τήν ἐνωση μέ ἀγάπη, ὑπέβαλε προτάσεις πού δέν γίνονταν ἀποδεκτές, ἦταν ἀγωνιστής καί ἤρεμος. Εἶχε εἰλικρινῆ διάθεση γιά τήν ἀναζήτηση τῆς ἀλήθειας. Μετά δέ τήν Σύνοδο ἡ «πολεμική» του «ἐντοπίζεται

κυρίως στους συμπατριώτες του λατινόφρονες, παρά στους παπικούς Λατίνους».

Ο καθηγητής Ιωάννης Καρμίρης, χρησιμοποιώντας απόψεις τών ιστορικῶν τῆς Συνόδου πού ἦταν παρόντες στήν Σύνοδο Φερράρας-Φλωρεντίας, γράφει ὅτι ὁ ἅγιος Μᾶρκος καί κατά τήν διάρκεια τῆς Συνόδου θεωροῦσε τούς Λατίνους ὡς αἰρετικούς.

«Καί ἐν Φλωρεντία ὁ Μᾶρκος Εὐγενικός ἔλεγε πρὸς τήν ὀρθόδοξον ἀντιπροσωπείαν, "ὅτι οἱ Λατῖνοι οὐ μόνον εἰσὶ σχισματικοί, ἀλλά καί αἰρετικοί· καί τοῦτο παρεσιώπησεν ἡ Ἐκκλησία ἡμῶν διὰ τό εἶναι τό γένος ἐκείνων πολὺ καί ἰσχυρότερον ἡμῶν" (J. Harduin, Acta Consiliorum, Parisiis 1715 ἐξ.), καί "οὐκ ἠθέλησαν (οἱ πρό ἡμῶν) θριαμβεύειν τούς Λατίνους ὡς αἰρετικούς, τήν ἐπιστροφήν αὐτῶν ἐκδεχόμενοι καί τήν φιλίαν πραγματευόμενοι" (S. Syropuli, Vera historia unionis non verae, 9,5. σ. 256)»¹⁰.

Ὁ ἅγιος Μᾶρκος ὁ Εὐγενικός, σύμφωνα μέ τά Πρακτικά καί τά ἀπομνημονεύματα τῆς Συνόδου Φερράρας-Φλωρεντίας, θεωροῦσε πάντοτε τούς Λατίνους αἰρετικούς καί τό ἔλεγε στήν ὀρθόδοξη ἀντιπροσωπεία, ἀλλά ἡ ἀντιπροσωπεία τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας δέν ἤθελε νά τό διατυπώνη δημοσίως γιά τίς δύσκολες συνθήκες τῆς ἐποχῆς καί ὡς ἔκφραση φιλίας, ἐλπίζοντας τήν ἐπιστροφή τους.

Ἀλλά, βεβαίως, ὁ ἅγιος Μᾶρκος ὁ Εὐγενικός καί μετὰ τήν Σύνοδο ἐκείνη, ὅταν εἶδε τήν πραγματική διάθεση τῶν Λατίνων, τότε ἐκφράστηκε πολὺ σκληρά. Εἶναι γνωστή ἡ ἐπιστολή πού ἀπέστειλε «τοῖς ἀπανταχοῦ τῆς γῆς καί τῶν νήσων εὐρισκομένοις ὀρθοδόξοις Χριστιανοῖς».

Ἡ ἐπιστολή αὐτή ἀρχίζει μέ τήν φράση: «Οἱ τήν κακὴν ἡμᾶς αἰχμαλωσίαν αἰχμαλωτίσαντες καί πρὸς τήν Βαβυλῶνα τῶν λατινικῶν ἐθῶν καί δογμάτων θελήσαντες κατασῦραι, τοῦτο μὲν οὐκ ἠδυνήθησαν ἀγαγεῖν εἰς πέρας.....»¹¹. Θεωρεῖ ὅτι πῆγε στήν Βαβυλῶνα τῶν λατινικῶν ἐθίμων καί δογμάτων καί μάλιστα κατά τήν διάρκεια τῆς Συνόδου ἦταν αἰχμάλωτοι. Σέ ἄλλο σημεῖο τῆς ἐπιστολῆς του γράφει: «Οὐκοῦν ὡς αἰρετικούς αὐτούς ἀπεστράφημεν, καί διὰ τοῦτο αὐτῶν ἐχωρίσθημεν.... αἰρετικοί εἰσιν ἄρα, καί ὡς αἰρετικούς αὐτούς ἀπεκόψαμεν»¹². Οἱ Λατῖνοι εἶναι αἰρετικοί.

Ὅσους ἐπιδιώκουν νά βρίσκονται στό μέσον μεταξύ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας καί τῶν Λατίνων, δηλαδή «οἱ τήν μεσότητα περιέποντες», οἱ ὅποιοι

¹⁰ Ἰωάννου Καρμίρη, *Τά Δογματικά καί Συμβολικά Μνημεῖα τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας*, τόμ. Ι, ἐν Ἀθήναις 1960, σελ. 419

¹¹ Ἰωάν. Ν. Καρμίρη, ἐνθ. ἄνωτ. τόμ. Ι, σελ. 421

¹² Ἐνθ. ἄνωτ. σελ. 425

ἄλλα ἀπό τὰ λατινικά ἔθιμα καί δόγματα ἐπαινοῦν, ἄλλα ἐπαινοῦν, ὅμως δέν τὰ παραδέχονται (οὐκ ἄν ἔλοιντο»), καί ἄλλα δέν ἐπαινοῦν καθόλου, καί οἱ ὅποιοι συμπεριφέρονταν περίπου σάν τούς σύγχρονους Οἰκουμενιστές, τούς ὀνομάζει «Γραικολατίνους» καί συνιστᾷ: «Φευκτέον αὐτούς, ὡς φεύγει τις ἀπό ὄφρα, ὡς αὐτούς ἐκείνους, ἢ κάκεινων πολλῶ δῆπου χείρονας, ὡς χριστοκαπήλους καί χριστεμπόρους». Καί πῶς κάτω γράφει γι' αὐτούς: «Φεύγετε οὖν αὐτούς, ἀδελφοί, καί τήν πρὸς αὐτούς κοινωνίαν· οἱ γάρ τοιοῦτοι ψευδαπόστολοι, ἐργάται δόλιοι, μετασχηματιζόμενοι εἰς ἀποστόλους Χριστοῦ»¹³.

Ὁ καθηγητής Ἰωάννης Καρμίρης παρατηρεῖ:

«Διά τὰς ἀνωτέρω δογματικές διαφορὰς καί παρεκκλίσεις τῶν Λατίνων ἀπό "τῆς ὀρθῆς πίστεως..., καί ταῦτα περί τήν θεολογίαν τοῦ ἁγίου Πνεύματος", ὁ Μᾶρκος Εὐγενικός χαρακτηρίζει αὐτούς ὡς αἰρετικούς, βεβαιῶν ὅτι ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία κατὰ τήν ἐποχὴν ἐκείνην καί πιθανῶς ἀπό τῶν Σταυροφοριῶν ἐθεώρει πράγματι τούς Λατίνους οὐ μόνον ὡς σχισματικούς, ἀλλά καί ὡς αἰρετικούς, δεχομένη τούς ἐξ αὐτῶν προσερχομένους εἰς τήν Ὀρθοδοξίαν διὰ κρίσεως ἁγίου μύρου, τάπτουσα οὕτως αὐτούς μετὰ τῶν Ἀρειανῶν, Μακεδονιανῶν, Σαββατιανῶν, Ναυατιανῶν καί λοιπῶν αἰρετικῶν τοῦ δ' αἰῶνος, συμφώνως πρὸς τόν ζ' κανόνα τῆς Β' Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ὃν ἐπικαλεῖται σὺν τῇ ις ἔρωταποκρίσει τοῦ Θεοδώρου Βαλσαμῶνος»¹⁴.

Ὁ ἅγιος Μᾶρκος ὁ Εὐγενικός μετὰ τήν Σύνοδο τῆς Φερράρας-Φλωρεντίας τοῦ 1438-39 καί μετὰ τὰ ὅσα εἶδε ἐκεῖ, δέν κάνει λόγο γιά τήν Δυτική Ἐκκλησία οὔτε κἄν γιά ἑτερόδοξη Ἐκκλησία, ἀλλά ὀμιλεῖ γιά Λατίνους καί αἰρετικούς. Καί εἶναι παράδοξο γιὰ μερικοὺς ἐμπλέκουν τόν ἅγιο Μᾶρκο σέ μιὰ οἰκουμενιστική νοοτροπία καί δέν κατανοοῦν ὀρθῶς ἀφ' ἑνὸς μὲν τήν εὐγενική του στάση πρὸς τῆς Συνόδου, γιά τό καλὸ τῆς Ἐκκλησίας καί τῆς προσδοκωμένης ἐνώσεως, ἐκφράζοντας δέ ὀλόκληρη τήν ἀντιπροσωπεῖα, ἀφ' ἑτέρου δέ τήν ὀρθόδοξη ἀντιμετώπιση τῶν αἰρετικῶν Λατίνων μετὰ τήν Ψευδοσύνοδο αὐτή.

Ἐπομένως, ἡ ἐπιλεκτική καί παρερμηνευτική νοοτροπία μερικῶν συγχρόνων θεολόγων καί Κληρικῶν ἀπέναντι στήν ὀρθόδοξη στάση πού τήρησε ὁ ἅγιος Μᾶρκος ὁ Εὐγενικός στήν Φερράρα-Φλωρεντία εἶναι ἀπαραδέκτη ἀπὸ κάθε πλευρά καί ὅταν χρησιμοποιεῖται ἀπὸ ἐπιστήμονες εἶναι ἀντιεπιστημονική. Γράφει ὁ π. Δημήτριος Κεσκίνης: «Ἡ ἀποσπασματική θεώρηση, πού δυστυχῶς καλλιεργήθηκε εἴτε σκοπίμως ἀπὸ δυτικούς "ἐπιστήμονες", εἴτε ἀφελῶς ἀπὸ

¹³ Ἐνθ. ἀνωτ. σελ. 427-428

¹⁴ Ἐνθ. ἀνωτ. σελ. 419

ὀρθοδόξους ἡμιμαθεῖς, ἀδικεῖ τὸν σπουδαῖο αὐτό θεολόγο τῆς Ἐκκλησίας καὶ στὴν οὐσία σκανδαλίζει τὴν ὀρθόδοξη συνείδησή μας»¹⁵.

ii. Ἡ Σύνοδος τοῦ 1484

Ἡ Σύνοδος τοῦ 1484 κατεδίκασε τὴν Σύνοδο τῆς Φερράρας-Φλωρεντίας τοῦ 1438/39, ἀφοῦ ἐν τῷ μεταξύ εἶχε ἀπορριφθῆ ἀπὸ τὴν συνείδηση τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ πληρώματος.

Ἡ Σύνοδος αὐτή, πού ἀποκλήθηκε Οἰκουμενική, συνεκλήθη στὸν Ἱερό Ναό τῆς Παμμακαρίστου ἀπὸ τὸν Πατριάρχη Συμεὼν σέ δύο φάσεις. Στὴν πρώτη, δηλαδή τὰ ἔτη 1472-75, ἐξέδωσε ἕναν ὄρο μὲ τὸν ὁποῖο ἀποκήρυξε τὴν Σύνοδο τῆς Φερράρας- Φλωρεντίας, καὶ στὴν δεύτερη, τὸ 1484, ἐξέδωσε μιὰ ἀκολουθία γιὰ τοὺς Λατίνους πού ἤθελαν νὰ ἐπιστρέψουν στὴν Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία. Στὴν Σύνοδο αὐτή συμμετεῖχαν καὶ ἐκπρόσωποι τῶν ἄλλων Πατριαρχῶν τῆς Ἀνατολῆς¹⁶.

Ἡ ἀκολουθία συνετάγη ἀπὸ τὸν Οἰκουμενικό Πατριάρχη Συμεὼν. Στὴν ἐπικεφαλίδα τῆς ἀκολουθίας γράφεται: «Ἀκολουθία τυπωθεῖσα ὑπ' αὐτῆς τῆς ἁγίας καὶ μεγάλης Συνόδου, εἰς τοὺς ἐκ τῶν λατινικῶν αἵρέσεων ἐπιστρέφοντας τῇ ὀρθοδόξῳ τε καὶ καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀλλὰ καὶ τοῖς τρισὶν ἁγιωτάτοις Πατριάρχαις τῆς Ἀνατολῆς, Ἀλεξαδρείας δηλονότι, Ἀντιοχείας, καὶ Ἱεροσολύμων». Σέ αὐτὴν τὴν φράση φαίνεται καθαρά ὅτι γίνεται διάκριση μεταξύ τῆς Ὀρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας, καὶ τῶν λατινικῶν αἵρέσεων.

Στὴν ἀκολουθία αὐτή γίνεται λόγος γιὰ τὴν «λατινικὴν αἵρεσιν», προτρέπεται ὁ προσερχόμενος λατίνος νὰ γίνῃ ὀρθόδοξος νὰ ἀποτάξῃ «πᾶσι τοῖς αἰσχίστοις καὶ ἀλλοτρίοις δόγμασι τῶν Λατίνων» καὶ «ὅσα οὐ συμφωνεῖ τῇ καθολικῇ καὶ ὀρθοδόξῳ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας», ἀλλὰ καὶ νὰ ἀναθεματίσῃ αὐτούς πού προσθέτουν τὸ filioque στό Σύμβολον τῆς Πίστεως. Ἐπίσης, στὴν ἀκολουθία αὐτή ὑπὸ τύπον ἐρωτήσεως στὸν Λατίνο πού προσέρχεται στὴν Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία οὐσιαστικά παρουσιάζεται ὁ ὄρος τῆς Οἰκουμενικῆς Συνόδου τοῦ 1472-75: «Ἀποβάλλῃ καὶ σέ οὐδέν λογίζῃ τὴν ἐν Φλωρεντία τῆς Ἰταλίας προσυστᾶσαν σύνοδον, καὶ ὅσα ἔστερξεν ἐκείνη κακῶς ἐναντία τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας καὶ νόθα;».

¹⁵ π. Δημήτριος Κεσκίνης, *Ἡ Πνευματολογία τοῦ ἁγίου Μάρκου Ἐπισκόπου Ἐφέσου τοῦ Εὐγενικοῦ καὶ ἡ ἐπικαιρότητά της*, Θεσσαλονίκη 2011, σελ. 66

¹⁶ Fr. George Dragas, *The Manner of Reception of Roman Catholic Converts into the Orthodox Church with Special Reference to the Decisions of the Synods of 1484 (Constantinople), 1755 (Constantinople) and 1667 (Moscow)*, http://www.myriobiblos.gr/texts/english/Dragas_RomanCatholic.html, (18/9/2016).

Σέ μιά ἄλλη ἐρώτηση προτρέπεται ὁ Λατίνος νά ἀποστραφῆ «τελείως καί τάς συνάξεις τῶν Λατίνων ἐν ταῖς αὐτῶν Ἐκκλησίαις, ἢ καί αὐτῶν τῶν λατινοφρόνων». Ἐδῶ στήν φράση «τάς συνάξεις τῶν Λατίνων ἐν ταῖς αὐτῶν Ἐκκλησίαις», προφανῶς ἐννοοῦνται οἱ συνάξεις στούς Ναούς, χωρίς νά προσδίδεται ἐκκλησιαστικότητα. Οἱ Λατίνοι εἶναι αἰρετικοί καί ὡς συνάξεις στίς Ἐκκλησίες χαρακτηρίζονται οἱ συνάξεις στούς Ναούς καί δέν ἐννοεῖται μέ αυτό ἡ Ἐκκλησία τῶν Λατίνων, ὅπως ὑποστηρίχθηκε ἀπό μερικούς.

Στήν ὅλη ἀκολουθία γίνεται λόγος γιά τήν Ὁρθόδοξη Καθολική Ἐκκλησία καί γιά τήν λατινική αἵρεση. Μιά φορά πού ὑπάρχει ἡ λέξη Ἐκκλησία γιά τούς Λατίνους ἐννοεῖται ὁ τόπος ὅπου συνέρχονται οἱ Λατίνοι, δηλαδή ὁ Ναός, χωρίς νά ἔχη ἐκκλησιολογική σημασία¹⁷.

Θεωρῶ ἀντιεπισημονικό καί τελικά παραπλανητικό νά ἰσχυρίζονται μερικοί ὅτι ἀκόμη καί κατά τήν Σύνοδο τοῦ 1484, ἡ ὁποία κατεδίκασε τήν Σύνοδο τῆς Φερράρας-Φλωρεντίας, γίνεται λόγος γιά δυτικές Ἐκκλησίες.

iii. Ἡ Ἐγκύκλιος τῶν Πατριαρχῶν τῆς Ἀνατολῆς τοῦ ἔτους 1848

Στήν Ἐγκύκλιο τῶν Πατριαρχῶν τῆς Ἀνατολῆς τοῦ ἔτους 1848 πού ὑπογράφηκε ἀπό τούς Πατριάρχες Κωνσταντινουπόλεως Ἄνθιμο ΣΤ', Ἀλεξανδρείας Ἱερόθεο Β', Ἀντιοχείας Μεθόδιο καί Ἱεροσολύμων Κύριλλο Β', καί τούς Ἀρχιερεῖς-μέλη τῶν Συνόδων τους, ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία χαρακτηρίζεται ὡς «μία, ἁγία, καθολική καί ἀποστολική Ἐκκλησία, ἐπομένη τοῖς ἴχνεσι τῶν ἁγίων Πατέρων, ἀνατολικῶν τε καί δυτικῶν»· ἄλλοῦ χαρακτηρίζεται ὡς «Καθολική Ἐκκλησία», «ὡς θεία μάνδρα τῆς καθολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας», ὡς «καθολική ἁγία Ἐκκλησία, ὡς «Ὁρθοδοξία», ἤτοι «ἡ Ὁρθοδοξία τῆς Καθολικῆς καί Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας». Σέ ἄλλο σημεῖο γράφει ὅτι «ἡ Ὁρθοδοξία ἐτήρησε τήν Καθολικήν Ἐκκλησίαν ἄφθορον νύμφην τῷ νυμφίῳ αὐτῆς παρ' ἡμῖν, καίτοι μηδεμίαν μέν ἔχουσιν ἀστυνομίαν κοσμικήν».

Ἀντίθετα, ὁ δυτικός Χριστιανισμός τῆς Παλαιᾶς Ρώμης χαρακτηρίζεται ὡς «Παπισμός» πού ἐνοχλεῖ «τήν ἡσυχον Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ», καί ὅσοι εὐρίσκονται κάτω ἀπό τήν ἐξουσία τοῦ Πάπα καί ἐπιτίθενται «κατά τό ἔθος αὐτῶν κατά τῆς Ὁρθοδοξίας» χαρακτηρίζονται ὡς «Παπισταί». Στήν Δύση μέ τίς αἰρέσεις εἰσηλθε «ὁ ἰός τοῦ νεωτερισμοῦ». Ἡ Ἐκκλησία τῆς ἀρχαίας Ρώμης πρὶν ἀποκοπεῖ ἀπό τήν Ὁρθόδοξη Καθολική Ἐκκλησία ἀποκαλεῖται «Ρωμαϊκή Ἐκκλησία», ἐνῶ στήν θέση της βρίσκεται ὁ «Παπισμός», προφανῶς γιά τίς

¹⁷ Ράλλη-Ποτλῆ, τόμος Ε', ἐκδ. Βασ. Ρηγοπούλου, Θεσσαλονίκη 2002, σελ. 143-147.

θεωρίες περί πρωτείου και ἀλαθῆτου τοῦ Πάπα, μία δέ φορά ἀποκαλεῖται «Ρωμὰνα Ἐκκλησία» πού ἀντιδιαστέλλεται ἀπό τήν ἀρχαία Ρωμαϊκή Ἐκκλησία. Ἐλάχιστες φορές ὁ Παπισμός ἀναφέρεται ὡς «Ἐκκλησία τῆς Ρώμης» καί «Δυτική Ἐκκλησία», χωρίς ἐκκλησιολογική σημασία.

Οἱ δυτικοί ἀπεκόπησαν ἀπό τήν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία, ἀλλά «πρὶν ἢ ἀποστατήσωσιν ἀπό τῆς Ὁρθοδοξίας εἰς τὰς αἵρέσεις αὐτὴν τὴν πίστιν κατεῖχον καὶ αὐτοί». Στὴν πραγματικότητα, λοιπόν, τοὺς ἀποκαλεῖ αἰρετικούς.

Ἐπίσης, γίνεται λόγος γιὰ τὸ ὅτι σὲ αὐτὴν τὴν ἀγία μάνδρα τοῦ Χριστοῦ, τὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία, ἐπέπεσαν «λύκοι βαρεῖς». Σὲ αὐτὴ τὴν ἀγία μάνδρα τῆς Ὁρθοδοξίας, στὴν ὁποία «οἱ ἐν αὐτῇ ποιμένες καὶ τὸ τίμιον πρεσβυτέριον καὶ τὸ μοναχικὸν τάγμα διατηρεῖ αὐτὴν τὴν ἀρχαιοτάτην εὐαγγῆ σεμνότητα τῶν πρώτων αἰώνων τοῦ Χριστιανισμοῦ», «ἐπέπεσαν καὶ ἐπιπίπτουσιν, ὡς καὶ ἐφ' ἡμῖν ὀρώμεν, "λύκοι βαρεῖς"». Στὴν συνέχεια οἱ Πατριάρχες τῆς Ἀνατολῆς καλοῦν τοὺς πιστοὺς νὰ αἰσθανθοῦν τὸ «ἀμοιβαῖον ἀλγεινὸν αἴσθημα μητρὸς φιλοτέκνου καὶ τέκνων φιλομητόρων, ὅταν **λυκόφρονες ἄνδρες καὶ ψυχοκάπηλοι** σπουδάζωσι καὶ μεθοδεύονται ἵνα ἐκείνων ἀπαγάγωσι δούλων ἢ αὐτὰ ὡς ἀρνία ἐκ τῶν μητέρων αὐτῶν ἀφαρπάσωσιν».

Εἶναι πολὺ σκληρὲς οἱ ἐκφράσεις τίς ὁποῖες χρησιμοποιοῦν οἱ Πατριάρχες τῆς Ἀνατολῆς γιὰ νὰ χαρακτηρίσουν τοὺς Λατίνους. Ἐπίσης εἶναι σημαντικό τὸ ὅτι στὴν Ἐγκύκλιο αὐτῇ γίνεται ἀναφορὰ ὅτι οἱ ἅγιοι Πατέρες μας μᾶς διδάσκουν «ἵνα μὴ τὴν Ὁρθοδοξίαν ἐκ τοῦ ἀγίου θρόνου, ἀλλὰ τὸν θρόνον αὐτόν καὶ τὸν ἐπὶ τοῦ θρόνου κρίνωμεν πρὸς τὰς θείας Γραφάς, πρὸς τὰς συνοδικὰς ἀποφάσεις καὶ ὄρους καὶ πρὸς τὴν κεκηρυγμένην πίστιν, ἥτοι πρὸς τὴν ὀρθοδοξίαν τῆς διηνεκοῦς διδασκαλίας». Αὐτὸ σημαίνει ὅτι δὲν προέρχεται ἡ ὀρθοδοξία ἀπὸ τὸν ἅγιο θρόνο, ἀλλὰ κρίνουμε τὸν θρόνο καὶ τὸν καθήμενον ἐπάνω στὸν θρόνο ἐπὶ τῇ βάσει ὅλης τῆς ἐκκλησιαστικῆς παραδόσεως.

Ἐπίσης, εἶναι σημαντικὴ καὶ μιὰ παρατήρηση πού γίνεται ἀπὸ τοὺς Πατριάρχες τῆς Ἀνατολῆς, ὅτι παραμένουν οἱ ἔδρες ὅλων τῶν Ἐπισκόπων τῆς Δύσεως κενές, γιὰτὶ ἀναμένεται ἡ ἐπιστροφή τῶν ἀποστατησάντων ποιμένων μαζί μέ τὰ ποίμνιά τους. Γράφεται χαρακτηριστικῶς: «...καὶ ἡ κανονικὴ πρωτοκαθεδρία τῆς αὐτοῦ Μακαριότητος καὶ αἱ ἔδραι ἀπάντων τῶν ἐπισκόπων τῆς Δύσεως κεναὶ καὶ ἔτοιμαι διατελοῦσιν· ἡ γάρ Καθολικὴ Ἐκκλησία, ἀπεκδεχομένη πάντως τὴν ἐπιστροφήν τῶν ἀποστατησάντων ποιμένων μετὰ τῶν ποιμνίων αὐτῶν, οὐ διορίζει ψιλῶ τῷ ὀνόματι ἐπὶ τῆς τῶν ἄλλων ἐνεργεία κυριότητος παρεισάκτους, καπηλεύουσα τὴν ἱερωσύνην».

Αὐτὸ εἶναι ἓνα σημαντικό ἐπιχείρημα, ὅτι ναὶ μὲν καλοῦνται «Ἐκκλησίαι τῆς Δύσεως», ἀλλὰ ἐννοοῦνται οἱ θρόνοι, οἱ ὁποῖοι ἦταν ὀρθόδοξοι

προηγούμενως καί τώρα εἶναι κενοί ἀπό Ἐπισκόπους, δηλαδή δέν ἀναγνωρίζονται ἀπό τήν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία οἱ εὐρισκόμενοι στούς θρόνους καί περιμένουν τήν ἐπιστροφή τῶν ποιμένων πού ἀπεστάτησαν μαζί μέ τά ποιμνιά τους. Αὐτό σημαίνει ὅτι δέν δίνεται ἐκκλησιαστικότητα στούς αἰρετικούς, οἱ ὁποῖοι κατέχουν κακῶς τίς παλαιές Ὁρθόδοξες Ἐκκλησίες¹⁸.

Κυρίως ἡ χρήση τῆς λέξεως Ἐκκλησία γιά τούς Χριστιανούς, τούς εὐρισκομένους ἐκτός αὐτῆς, ἔγινε τόν 20^ό αἰώνα ἀπό τό Διάγγελμα τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου τοῦ ἔτους 1920.

Γι' αὐτό εἶναι ἀντιεπισημονικό καί παραπλανητικό νά λέγεται ὅτι ἀκόμη καί στό σημαντικό αὐτό κείμενο τῶν Πατριαρχῶν τῆς Ἀνατολῆς μέ τίς Συνόδους τους γράφεται ὅτι οἱ «Ρωμαιοκαθολικοί» εἶναι «Ἐκκλησία». Γιά τό θέμα αὐτό κατέθεσα στά Πρακτικά τῆς Συνόδου τήν ἄποψή μου.

β) Ἡ ἀντορθόδοξη θεωρία τῶν «έτεροδόξων Ἐκκλησιῶν»

Τό ἀξιοσημεῖωτο εἶναι ὅτι μετά τήν ὑποβολή νέας προτάσεως ἀπό τήν Ἀντιπροσωπεία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, χωρίς ὅμως ἡ Ἀντιπροσωπεία νά ἔχη τήν ἐξουσιοδότηση ἀπό τήν Ἱεραρχία νά κάνη ἀλλαγές στίς ἀποφάσεις της, καί μετά τήν ἀποδοχή τῆς ἀπόφασης ἀπό τίς ἄλλες Ὁρθόδοξες Ἐκκλησίες, οὐσιαστικά δέν ὑποστηρίχθηκαν οἱ ἐπόμενες ἐκκλησιολογικές ἀποφάσεις τῆς Ἱεραρχίας μας, ἐκτός ἀπό μερικές λεπτομέρειες, ὅπως τό παρουσίασα σέ ἄλλο κείμενό μου.

Ἡ τελική πρόταση τῆς Ἐκκλησίας στήν 6 παράγραφο ἦταν ἡ ἀκόλουθη:

«Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία ἀποδέχεται τήν ἱστορικήν ὀνομασίαν τῶν μὴ εὐρισκομένων ἐν κοινῶνι μετ' αὐτῆς ἄλλων ἐτεροδόξων χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν καί Ὁμολογιῶν...».

Κατ' ἀρχάς δέν γνωρίζω ἀκόμη ἐπακριβῶς τήν πατρότητα τῆς νέας πρότασης, πού ἔγινε κατά τήν διάρκεια τῆς νύκτας τῆς Παρασκευῆς πρὸς Σάββατο, ἀλλά ἐκεῖνο πού ἀντιλαμβάνομαι εἶναι ὅτι ἐκεῖνος πού συνέλαβε αὐτήν τήν ἰδέα δέν γνωρίζει τήν δογματική τῆς Ὁρθόδοξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας, ὅπως θά φανῆ πιό κάτω.

Ἐπειτα, δέν δόθηκε ἐπαρκῆς χρόνος γιά νά μελετηθῇ ἡ νέα πρόταση καί νά ἀξιολογηθῇ ἀπό τήν ἀντιπροσωπεία μας. Ἡ ἀπόφαση ἐλήφθη μέσα σέ λίγα λεπτά σέ ἔνταση καί χωρίς οὐσιαστική συζήτηση. Φάνηκε ὅτι μερικοί Ἀρχιερεῖς γνώριζαν τό περιεχόμενο τῆς νέας πρότασης, πρὶν ἀνακοινωθῇ ἀπό τόν

¹⁸ Ἰωάννη Καρμίρη, ἐνθ. ἀνωτ. τόμ. II, Ἀθήνα 1953, σελ. 902 κ.ἑξ.

Ἀρχιεπίσκοπο στα παρόντα μέλη τῆς Ἀντιπροσωπείας μας, ἐγώ τὴν ἀκούγα γιὰ πρώτη φορά ἐκείνη τὴν στιγμή. Ἀκόμη, παρουσιάστηκε γραπτῶς ὅτι τὸ περιεχόμενο τῆς πρότασης βρίσκεται στό πνεῦμα τῆς ἀπόφασης τῆς Ἱεραρχίας μας καί τελικά παρουσιάσθηκε ὡς νίκη τῆς Ἐκκλησίας μας.

Τό σκεπτικό τῆς ἀπόφασης εἶναι τό ἐξῆς:

«Μέ τὴν τροπολογίαν αὐτὴν πετυχαίνουμε μία συνοδική ἀπόφαση πού γιὰ πρώτη φορά στήν ἱστορία περιορίζει τό ἱστορικό πλαίσιο τῶν σχέσεων πρὸς τοὺς ἑτεροδόξους ὄχι στήν ὕπαρξη, ἀλλά ΜΟΝΟ στήν ἱστορική ὀνομασία αὐτῶν ὡς ἑτεροδόξων χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν ἢ Ὁμολογιῶν. Οἱ ἐκκλησιολογικές συνέπειες τῆς ἀλλαγῆς αὐτῆς εἶναι αὐτονόητες. Ὅχι μόνο δέν ἐπηρεάζουν ἀρνητικῶς μέ ὅποιοδήποτε τρόπο τὴ μακραίωνη ὀρθόδοξη παράδοση, ἀλλ' ἀντιθέτως προστατεύεται μέ πολύ σαφῆ τρόπο ἡ ὀρθόδοξη ἐκκλησιολογία».

Στό Δελτίον Τύπου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος τὴν ἡμέρα ἐκείνη (25-6-2016) διατυπώθηκε ἡ ἄποψη ὅτι ἡ Ἀντιπροσωπεία τῆς Ἐκκλησίας μας πρότεινε τὴν νέα πρόταση «στοιχοῦσα τό (sic) πνεῦμα τῆς Ἱεραρχίας».

Ὅμως, ἡ νέα αὐτὴ πρόταση τῆς πλειοψηφίας τῆς ἀντιπροσωπείας μας ἀφ' ἑνός μὲν ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὴν ὁμόφωνη ἀπόφαση τῆς Ἱεραρχίας μας, ἀφ' ἑτέρου δέ εἶναι κακόδοξη καί ἀντορθόδοξη.

i. Κακή διατύπωση τῆς πρότασης

Ἡ νέα πρόταση πού διατυπώθηκε ἀπὸ τοὺς ἀντιπροσώπους τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, πλὴν ἐμοῦ, εἶναι προβληματική στά ἐξῆς σημεία:

Κατ' ἀρχάς ἡ νέα πρόταση ἀλλοίωσε καί μιὰ ἄλλη λέξη ἀπὸ τὴν ἀπόφαση τῆς Ἱεραρχίας. Ἡ Ἱεραρχία τό ἀρχικό ρῆμα τοῦ κειμένου «ἀναγνωρίζει τὴν ὕπαρξιν» τό διαμόρφωσε μέ τό ρῆμα «γνωρίζει», ἐνῶ ἡ νέα πρόταση τό ρῆμα «γνωρίζει» τό μετέτρεψε σέ «ἀποδέχεται». Φυσικά, ὅπως γίνεται ἀντιληπτό, ἄλλη βαρύτητα ἔχει τό ρῆμα «γνωρίζει» καί ἄλλη τό ρῆμα «ἀποδέχεται». Ὅποτε, ὑπάρχει σαφέστατη διαφοροποίηση ἀπὸ τὴν ἀπόφαση τῆς Ἱεραρχίας καί στό σημεῖο αὐτό.

Ἐπειτα, ἀντικαταστάθηκε ἡ λέξη «ὕπαρξη» μέ τὴν λέξη «ὀνομασία», ὡσάν τό ὄνομα νά μὴ δηλώνη τὴν ὕπαρξη. Δέν ὑπάρχει ὄνομα χωρὶς ὕπαρξη, γιὰτί σέ μιὰ τέτοια περίπτωση ἐκφράζεται ἕνας ἐκκλησιαστικός νομιναλισμός. Αὐτό δέν μπορεῖ νά γίνῃ δεκτό ἀκόμη καί σέ ἐθνικά θέματα, γι' αὐτό ἡ Ἑλλάδα ἀρνεῖται νά ἀναγνωρίσῃ τό ὄνομα «Μακεδονία» στά Σκόπια, ἂν καί χρησιμοποιεῖται αὐτό τό ὄνομα ἀπὸ τό Κράτος τῶν Σκοπίων πολλά χρόνια, καί

ή Κύπρος αρνείται νά αναγνωρίση τήν «Τουρκική Δημοκρατία στήν Βόρεια Κύπρο», καίτοι παρήλθε ἕνα χρονικό διάστημα πού τήν κατέλαβε.

Ἀκόμη, θεωρήθηκε ὅτι ἱστορική ὀνομασία εἶναι «χριστιανικές ἑτερόδοξες Ἐκκλησίες», ἐνῶ αὐτό δέν ἀναφέρεται σταθερά σέ ἱστορικά κείμενα. Σέ διάφορα κείμενα οἱ ἐκτός τῆς Ἐκκλησίας ὁμάδες ὀνομάζονται κατ' οἰκονομία ὡς «δυτικές Ἐκκλησίες», ἀλλά ὄχι ὡς «ἑτερόδοξες Ἐκκλησίες». Ἡ λέξη ἑτερόδοξος σημαίνει αἰρετικός καί γι' αὐτό οὔτε οἱ Ρωμαιοκαθολικοί οὔτε καί οἱ Προτεστάντες αὐτοχαρακτηρίζονται ὡς ἑτερόδοξοι. Τό ἀντίθετο μάλιστα συμβαίνει, ὅπως φαίνεται σέ ἐπίσημα κείμενά τους. Πρόκειται γιά μιά διπλωματική καί ὄχι θεολογική φράση, ἡ ὁποία ἐμπαίζει καί τούς ὀρθοδόξους καί τούς ἑτεροδόξους.

ii. Ἡ Λουκάρειος ἄποψη περί τῆς πλανεμένης Ἐκκλησίας

Ἡ ἄποψη ὅτι ὑπάρχει Ἐκκλησία ἡ ὁποία γίνεται ἑτερόδοξη, δηλαδή πλανήθηκε, γράφεται στήν «Λουκάρειον Ὁμολογίαν» καί δέχθηκε ἰσχυρότατη κριτική, γιατί ἡ Ἐκκλησία δέν πλανᾶται, καί ἂν κάποια χριστιανική ὁμάδα πλανηθῆ, δέν εἶναι Ἐκκλησία.

Ἡ «Λουκάρειος Ὁμολογία» φαίνεται ὅτι συντάχθηκε ἀπό τούς Καλβινιστές, στήν πολεμική τους ἐναντίον τῶν Λατίνων, υἱοθετήθηκε ὁμως ἀπό τόν Πατριάρχη Κύριλλο Λούκαρη καί δημοσιεύθηκε μέ τό ὄνομά του. Ἡ «Λουκάρειος Ὁμολογία» καταδικάστηκε ἀπό τίς Συνόδους τοῦ 17^{ου} αἰῶνος.

Μεταξύ τῶν ἄλλων στήν «Ὁμολογία» αὐτή γράφεται: «Ἀληθές γάρ καί βέβαιον ἐστίν ἐν τῇ ὁδῷ δύνασθαι ἀμαρτάνειν τήν Ἐκκλησίαν, καί ἀντί τῆς ἀληθείας τό ψεῦδος ἐκλέγεσθαι»¹⁹.

Ἡ Σύνοδος τῆς Κωνσταντινουπόλεως τοῦ ἔτους 1638 ἀναθεμάτισε τόν Πατριάρχη Κύριλλο Λούκαρη γιά τήν ἄποψή του ὅτι δύναται ἡ Ἐκκλησία νά ἀμαρτήσῃ καί νά ἀπατηθῆ καί νά ἐκλέξῃ τό ψεῦδος ἀντί τῆς ἀληθείας²⁰.

Τό ἴδιο ἀποφάσισε καί ἡ Σύνοδος ἐν Κωνσταντινουπόλει καί ἐν Ἰασίῳ τό ἔτος 1642, ἡ ὁποία ἐκήρυξε «ὡς ἀλλότρια» «τῆς ἡμετέρας ἀνατολικῆς καί ἀποστολικῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας» ὅσα περιέχονται στήν «Ὁμολογία» φερομένη ὡς προερχόμενη ἀπό τό Πατριάρχη Κύριλλο, στήν ὁποία μεταξύ τῶν

¹⁹ Ἐνθ. ἄνωτ. τόμ. II, σελ. 567.

²⁰ Ἐνθ. ἄνωτ. σελ. 572-573.

ἄλλων συνέχεε «τὴν ἐπίγειον καὶ τὴν ἐν οὐρανοῖς Ἐκκλησίαν» καὶ στὴν ὁποία ἀποφαίνεται ὅτι εἶναι δυνατόν νά ἁμαρτάνῃ ἡ Ἐκκλησία²¹.

Πῶς, λοιπόν, μπορούμε νά θεωρήσουμε Ἐκκλησία μιά αἰρετική παραφυάδα, καὶ μάλιστα νά τὴν ὀνομάζουμε ἑτερόδοξη, δηλαδή πεπλανημένη Ἐκκλησία; Τό δίλημμα εἶναι σαφέστατο: ἢ θά ὑπάρχῃ Ἐκκλησία χωρίς αἰρετικές διδασκαλίες, ἢ ὁποία σώζει τοὺς ἀνθρώπους ἢ θά εἶναι αἰρετική ομάδα, ἢ ὁποία δέν μπορεῖ νά ἀποκαλεῖται Ἐκκλησία. Τό νά ἐνώνωνται οἱ δύο αὐτές λέξεις –ἑτερόδοξη καὶ Ἐκκλησία– σέ μιά ἐνότητα καὶ ἢ μιά νά εἶναι κοσμητικό ἐπίθετο τῆς ἄλλης, εἶναι γεγονός ἐσφαλμένο, γιατί τότε ἐμπαίζονται καὶ οἱ ἑτερόδοξοι καὶ οἱ ὀρθόδοξοι.

iii. Ἡ προτεσταντική ἄποψη περί ὄντολογικῆς ἐνότητος καὶ ἱστορικῆς διασπάσεως τῆς Ἐκκλησίας, ἤτοι περί ἀοράτου καὶ ὀρατῆς Ἐκκλησίας

Ἡ νέα φράση πού προτάθηκε ἀπό τὴν Ἐκκλησία μας καὶ υἱοθετήθηκε ἀπὸ ὅλες τίς ἄλλες παροῦσες Ἐκκλησίες, καὶ μάλιστα μέ χειροκροτήματα, ἐντεταγμένη μέσα σέ ὅλο τό πνεῦμα τοῦ κειμένου εἶναι καθαρὰ προτεσταντική καὶ ἐκφράζει μιά «νεστοριανική ἐκκλησιολογία». Αὐτή εἶναι ἴσως βαρύτερη ἔκφραση, ἀλλά δικαιολογεῖται κατὰ πάντα μέ ὅσα θά ἀναφερθοῦν στὴν συνέχεια.

Στό τελικό κείμενο πού ψηφίστηκε ἀπὸ ὅλους τοὺς Προκαθημένους, ὅπως ὑπέβαλε τὴν πρόταση ἡ Ἀντιπροσωπεία μας, γράφεται:

«Κατὰ τὴν ὄντολογικὴν φύσιν τῆς Ἐκκλησίας, ἢ ἐνότητος αὐτῆς εἶναι ἀδύνατον νά διαταραχθῇ. Παρά ταῦτα, ἡ Ὄρθόδοξος Ἐκκλησία ἀποδέχεται τὴν ἱστορικὴν ὀνομασίαν τῶν μὴ εὐρισκομένων ἐν κοινῶνι μετ’ αὐτῆς ἄλλων ἑτεροδόξων χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν καὶ Ὁμολογιῶν...».

Θά γίνῃ μιά μικρὴ ἀνάλυση γιὰ νά ἀποδειχθῇ τό κακόδοξο καὶ ἀντορθόδοξο αὐτῆς τῆς φράσης.

Κατ’ ἀρχάς τί σημαίνει «ὄντολογικὴ ἐνότητα»; Ἡ λέξη ὄντολογία παραπέμπει στὴν θεωρία τῶν ἰδεῶν τοῦ Πλάτωνα καὶ τοῦ Ἀριστοτέλη καὶ πιθανόν προτιμήθηκε αὐτὴ ἢ φράση γιὰ νά δηλώσῃ τὴν πραγματικὴ καὶ ὄχι τὴν φαινομενικὴ ἐνότητα. Καὶ αὐτό ἀνευρίσκεται στίς προτεσταντικὲς θεωρίες περί Ἐκκλησίας.

---

²¹ Ἐνθ. ἄνωτ. σελ. 578-579.

Ἐπειτα, γίνεται μιά ἔμμεση, ἀλλά σαφῆς διάκριση μεταξύ Ἐκκλησίας καί Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας. Δηλαδή, γράφεται ὅτι ἡ ἐνότητα κατά τήν πραγματική φύση τῆς Ἐκκλησίας «εἶναι ἀδύνατον νά διαταραχθῆ», «παρά ταῦτα ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία ἀποδέχεται τήν ἱστορικὴν ὀνομασίαν...». Φαίνεται σάν νά εἶναι κάτι ἄλλο ἢ Ἐκκλησία, τῆς ὁποίας ἡ ἐνότητα δέν διαταράσσεται, καί κάτι ἄλλο ἢ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία καί οἱ «Χριστιανικὲς ἑτερόδοξες Ἐκκλησίες», πού εἶναι χωρισμένες. Αὐτό μοῦ θυμίζει τήν ἀρχὴ τῆς φαινομενολογίας τοῦ 20^{οῦ} αἰῶνος, ἡ ὁποία ἐξετάζει τὰ πράγματα, ὅπως φαίνονται, ἀπομακρύνοντας ἀπὸ αὐτά κάθε ἰδέα, εἰκόνα, κρίση πού ἔχουν σχηματισθῆ γύρω ἀπὸ αὐτά. Δηλαδή, βλέπουν τὰ πράγματα ὅπως φαίνεται στους ἀνθρώπους καί προσπαθοῦν νά δοῦν τήν οὐσία τους.

Ὅμως, αὐτό κυρίως παραπέμπει στήν θεωρία περί ἀοράτου ἐνωμένης Ἐκκλησίας καί ὁρατῆς διεσπασμένης Ἐκκλησίας, πού εἶναι διάχυτη στόν Προτεσταντικό χῶρο καί φαίνεται στά κείμενα τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν.

Γιά νά ἐξηγηθῆ αὐτό πρέπει νά ἀναφερθῆ ὅτι οἱ Μεταρρυθμιστές μετά τήν ἀπόσχισή τους ἀπὸ τόν Πάπα θέλησαν νά προσδιορίσουν τί ἀκριβῶς εἶναι ἡ ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας, καί πῶς μποροῦν νά χαρακτηρισθοῦν ὅλες αὐτές οἱ κατά τόπους χριστιανικὲς ὁμάδες σέ σχέση μέ τήν Μία, Ἁγία, Καθολική καί Ἀποστολική Ἐκκλησία. Ὅπως γίνεται ἀντιληπτό ὑπῆρχε τότε ἔντονο ἐκκλησιολογικό πρόβλημα περί τοῦ αὐτοχαρακτηρισμοῦ τῶν ἀποσχισμένων Χριστιανικῶν ὁμάδων. Ἔτσι, δημιούργησαν **τὴν θεωρία περί τῆς ἀοράτου καί ὁρατῆς Ἐκκλησίας.**

Μέσα σέ αὐτὴν τὴν προοπτικὴ ἡ ἐνότητα τῆς ἀόρατης Ἐκκλησίας εἶναι δεδομένη, ὑπάρχουν παντοῦ τὰ μέλη της, τὰ γνωρίζει μόνον ὁ Θεός, ὅπως τὰ φῶτα μιᾶς μεγαλουπόλεως πού ὑπάρχουν, ἀλλά φανερώνονται μόλις ἀνάψουν τὸ βράδυ καί φωτίσουν τὸν σκοτάδι, ἐνῶ ὅλες οἱ ὁρατὲς ἱστορικὲς Ἐκκλησίες εἶναι διεσπασμένες.

Σαφῶς, λοιπόν, ἡ διαίρεση μεταξύ τῆς ὄντολογικῆς ἐνότητος τῆς Ἐκκλησίας καί τῆς ἱστορικῆς ὀνομασίας καί ὑπαρξης ἑτεροδόξων Ἐκκλησιῶν παραπέμπει σέ αὐτὴν τὴν προτεσταντικὴ θεωρία πού εἶναι ἀπαράδεκτη ἀπὸ ὀρθόδοξου προοπτικῆς. Γιατί στήν ὀρθόδοξη ἐκκλησιολογία ἡ Ἐκκλησία εἶναι συγχρόνως καί ὁρατὴ καί ἀόρατη, καί δέν ὑφίσταται διάσπαση μεταξύ αὐτῶν τῶν δύο μορφῶν τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ Ἐκκλησία εἶναι «Σύνοδος οὐρανοῦ καί γῆς». Ὁ ἱερός Χρυσόστομος παρατηρεῖ.

«Ὡ τῶν τοῦ Χριστοῦ δωρημάτων! Ἄνω στρατιαί δοξολογοῦσιν ἀγγέλων· κάτω ἐν ἐκκλησίαις χοροστατοῦντες ἄνθρωποι τὴν αὐτὴν ἐκείνοις ἐκμιμοῦνται

δοξολογίαν. Ἄνω τά Σεραφίμ τόν τρισάγιον ὕμνον ἀναβοᾷ· κάτω τόν αὐτόν ἢ τῶν ἀνθρώπων ἀναπέμπει πληθύς· κοινή τῶν ἐπουρανίων καί τῶν ἐπιγείων συγκροτεῖται πανήγυρις· μία εὐχαριστία, ἓν ἀγαλλίαμα, μία εὐφρόσυνος χοροστασία. Ταύτην γάρ ἡ ἄφραστος τοῦ Δεσπότης συγκατάβασις ἐκρότησε, ταύτην τό Πνεῦμα συνέπλεξε τό ἅγιον, ταύτης ἡ ἀρμονία τῶν φθόγγων τῆ πατρικῆ εὐδοκία συνηρμόσθη· ἄνωθεν ἔχει τήν τῶν μελῶν εὐρυθμίαν, καί ὑπό τῆς Τριάδος, καθάπερ ὑπό πλήκτρον τινός, κινουμένη, τό τερπνόν καί μακάριον ἐνηχεῖ μέλος, τό ἀγγελικόν ἄσμα, τήν ἄληκτον συμφωνίαν. Τοῦτο τῆς ἐνταῦθα σπουδῆς τό πέρας, οὗτος ὁ τῆς συνελεύσεως ἡμῶν καρπός»²².

Συγκεκριμένα, ὁ Ἰωάννης Καλβίνος στό βιβλίο του «Θεσμοί τῆς Χριστιανικῆς Θρησκείας» (1536) βάζει τά θεμέλια τῆς διάκρισης μεταξύ ἀόρατης καί ὀρατῆς Ἐκκλησίας. Ἡ ἀόρατη Ἐκκλησία ἀναφέρεται στό γεγονός ὅτι μόνον ὁ Θεός γνωρίζει ποιά εἶναι τά ἀληθινά μέλη τοῦ σώματος Του, πράγμα πού δέν μποροῦν οἱ ἄνθρωποι νά τό διαπιστώσουν μέ βεβαιότητα. Γράφει: «Ὁ Θεός διαφυλάσσει τήν Ἐκκλησία του μέ θαυμαστό τρόπο, κρύβοντάς την». Παράλληλα κάνει λόγο γιά «ὀρατή Ἐκκλησία», «ὅπως τήν βλέπουν οἱ ἄνθρωποι οἱ ὅποιοι κάνουν σφάλματα».

Περισσότερο καθαρά ἐκφράζεται γιά τήν διάκριση μεταξύ ἀοράτου καί ὀρατῆς Ἐκκλησίας ὁ Οὐλρίχος Σβίγγλιος στό κείμενό του «Μιά μικρή καί σαφῆς ἔκθεση τῆς Χριστιανικῆς πίστεως...» (1531).

Στό 6^ο Κεφάλαιο τῆς Ἐκθέσεως μέ τίτλο «ἡ Ἐκκλησία» κάνει λόγο γιά τήν ὀρατή καί ἀόρατη Ἐκκλησία. Κατ' αὐτόν ὀρατή Ἐκκλησία εἶναι αὐτή πού κατεβαίνει ἀπό τόν οὐρανό, πού ἀναγνωρίζει καί ἀγκαλιάζει τόν Θεό μέσα στόν φωτισμό τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. «Σέ αὐτήν τήν Ἐκκλησία ἀνήκουν ὅλοι αὐτοί οἱ ὅποιοι πιστεύουν σέ ὅλη τήν γῆ». Ἀποκαλεῖται ἀόρατη Ἐκκλησία «ὄχι γιατί οἱ πιστοί εἶναι ἀόρατοι, ἀλλά γιατί αὐτοί οἱ ὅποιοι πιστεύουν δέν φαίνονται στά μάτια τῶν ἀνθρώπων. Οἱ πιστοί εἶναι γνωστοί μόνο στόν Θεό καί στόν ἑαυτό τους».

Στήν συνέχεια γράφει ὅτι στήν ὀρατή Ἐκκλησία «δέν εἶναι ὁ Πάπας τῆς Ρώμης καί ὅλοι οἱ ἄλλοι πού φοροῦν τιάρες, ἀλλά εἶναι ὅλοι αὐτοί σέ ὀλόκληρο τόν κόσμο οἱ ὅποιοι ἔχουν καταταχθῆ κάτω ἀπό τόν Χριστό (ἐνν. μέ τό Βάπτισμα). Μεταξύ τους συμπεριλαμβάνονται ὅλοι αὐτοί οἱ ὅποιοι ἀποκαλοῦνται Χριστιανοί, ἄν καί λανθασμένα, γιατί δέν ἔχουν καμμιά πίστη μέσα τους. Ἐπομένως ὑπάρχουν στήν ὀρατή Ἐκκλησία μερικοί οἱ ὅποιοι δέν εἶναι μέλη τῆς ἐκλεγομένης καί ἀόρατης Ἐκκλησίας».

²² Ἰωάννου Χρυσοστόμου, Ἔργα, τόμ. 8Α, ΕΠΕ, Θεσσαλονίκη 1990, σελ. 320-322.

Ο Βλαδίμηρος Λόσσκυ αναφερόμενος σέ αὐτήν τήν διδασκαλία τοῦ Προτεσταντισμοῦ γράφει ὅτι μιὰ τέτοια ἀντίληψη εἶναι ἕνας «νεστοριανισμός ἐκκλησιολογικός», γιατί ὅλες οἱ χριστολογικές αἵρέσεις φαίνονται μέσα στήν διδασκαλία περί Ἐκκλησίας. Ἐπίσης, ὑπάρχει καί ἡ ἀντίθετη ἀντίληψη πού χαρακτηρίζεται ὡς «ἐκκλησιολογικός μονοφυσιτισμός». Γιά τήν πρώτη περίπτωση γράφει:

«Οὕτω θά ἴδωμεν νά ἀναφαίνεται εἰς νεστοριανισμός ἐκκλησιολογικός, ἡ πλάνη ἐκείνων, οἱ ὅποιοι θέλουν νά διαιρέσουν τήν Ἐκκλησίαν εἰς δύο διακεκριμένας ὑπάρξεις: τήν οὐράνιον Ἐκκλησίαν, τήν ἀόρατον, τήν μόνην ἀληθῆ καί ἀπόλυτον, καί τήν ἐπίγειον Ἐκκλησίαν (ἢ μᾶλλον τάς Ἐκκλησίας), ἀτελή καί σχετικήν, πλανωμένην εἰς τά σκόπη, ἀνθρωπίνας κοινωνίας, αἱ ὅποια ἐπιδιώκουν νά προσεγγίσουν ἐν τῷ μέτρῳ τῶν δυνατοτήτων των τήν οὐράνιον τελειότητα»²³.

Ὁ Νίκος Ματσούκας σχολιάζοντας αὐτήν τήν ἄποψη τῶν Προτεσταντῶν γράφει:

«Ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ μέ κανένα τρόπο δέ μπορεῖ νά νοηθεῖ ὅτι ταυτίζεται μέ τίς προτεσταντικές κοινότητες. Τήν ἄποψη αὐτή δέχονται ἀνεπιφύλακτα ὅλοι οἱ θεολόγοι τῆς προτεσταντικῆς ὀρθοδοξίας. Ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ εἶναι κάτι τό εὐρύτερο καί καθολικότερο. Γι' αὐτό δέν κάνουν ποτέ λόγο γιά ἔξοδο ἀπό τήν Ἐκκλησία. Δέν γνωρίζουν τά ὅριά της καί ποτέ δέν διακινδυνεύουν νά ποῦν ἕνα ἀδελφό τους, πού καταδικάστηκε ἀπό τήν Ἐκκλησία, ὅτι εἶναι ἔξω ἀπ' αὐτήν. Στήν προκειμένη περίπτωση ἡ ἀόρατη Ἐκκλησία, πού διαιρεῖται κατὰ τήν προτεσταντική θεολογία ριζικά ἀπό τήν ὄρατή, κυριαρχεῖ ἀκαταγώνιστα στή σκέψη καί τή ζωή τῶν προτεσταντῶν... Πάντως ἡ κυριαρχία τῆς ἀόρατης Ἐκκλησίας πάνω σέ ὅλες τίς ἀνθρώπινες πράξεις καί στά ἱστορικά γεγονότα ἀποδυναμώνει τή σπουδαιότητα τῆς ὄρατης. Γι' αὐτό καί ἀργότερα καί στίς ἡμέρες μας οἱ προτεστάντες μέ πολλή ἄνεση μποροῦν νά κάνουν λόγο γιά πολλές ἐπιμέρους ὄρατές Ἐκκλησίες καί μόνο γιά μιὰ ἀόρατη. Ἀπ' αὐτήν τήν ἀρχή ἔχει τήν προέλευση ἡ θεωρία τῶν κλάδων, πού ἀναπτύχθηκε στούς κόλπους τοῦ σύγχρονου οἰκουμενισμοῦ. Μολονότι ὁ σημερινός Προτεσταντισμός ἔχει περάσει ἀπό πολλά ἐξελικτικά στάδια καί μπορεῖ μέ ἄνεση νά προσαρμόζεται, φαίνεται νά δείχνει μιὰ ιδιαίτερη συμπάθεια στή διδασκαλία γιά τή ριζική διάκριση καί διαφοροποίηση ἀνάμεσα στήν ἀόρατη καί τήν ὄρατη Ἐκκλησία»²⁴.

²³ Vladimir Lossky, *Ἡ Μυστική θεολογία τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας*, Θεσσαλονίκη 1995, σελ. 219.

²⁴ Νίκου Ματσούκα, *Ὁ Προτεσταντισμός*, Θεσσαλονίκη 1995 σελ. 103-104.

Ἐπομένως, ἡ ἄποψη ὅτι κατὰ τὴν ὄντολογικὴ φύση τῆς Ἐκκλησίας ἡ ἐνότητά της εἶναι ἀδύνατον νὰ διαταραχθῆ, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἱστορικὴ ὀνομασία ὑπάρχουν καὶ ἄλλες χριστιανικὲς ἑτερόδοξες Ἐκκλησίες πού δέν βρίσκονται σέ κοινωνία μαζί της ἀντανακλᾷ αὐτὴν τὴν προτεσταντικὴ διδασκαλία περὶ ἀοράτου καὶ ὁρατῆς Ἐκκλησίας. Αὐτὴ εἶναι ἡ βάση τῆς θεωρίας τῶν κλάδων, ὅτι δηλαδή ὅλες οἱ Χριστιανικὲς Ἐκκλησίες, συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, εἶναι κλαδιά τοῦ ἰδίου δένδρου, καὶ ὅλοι ἀναζητοῦν τὴν ἐνότητά τους. Ἡ οὐσία τῆς ἄποψης αὐτῆς εἶναι ὅτι ἡ ἀόρατη Ἐκκλησία εἶναι ἐνωμένη, ἐνῶ οἱ ὁρατές Ἐκκλησίες εἶναι διαιρεμένες καὶ κάνουν λάθη.

Ὁ π. Ἰωάννης Ρωμανίδης δίδασκε:

«Ἡ Ἐκκλησία εἶναι ἀόρατος καὶ ὁρατὴ, ἥτοι ἀποτελεῖται ἀπὸ τοὺς ἐπὶ γῆς στρατευομένους καὶ ἀπὸ τοὺς ἐν οὐρανοῖς δηλ. τοὺς τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ θριαμβεύσαντας. Εἰς τοὺς Διαμαρτυρουμένους ἐπικρατεῖ ἡ γνώμη ὅτι ἡ Ἐκκλησία εἶναι μόνον ἀόρατος, τὰ δέ μυστήρια τοῦ Βαπτίσματος καὶ τῆς θείας Εὐχαριστίας εἶναι μόνον συμβολικαὶ πράξεις καὶ ὅτι μόνον ὁ Θεὸς γνωρίζει τὰ πραγματικὰ μέλη αὐτῆς. Ἐν ἀντιθέσει, ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία τονίζει καὶ τὸ ὁρατὸν τῆς Ἐκκλησίας. Ἐκτὸς τῆς Ἐκκλησίας δέν ὑπάρχει σωτηρία»²⁵.

Ἐπομένως, ἡ νέα πρόταση πού ὑπέβαλε κατὰ πλειοψηφία ἡ Ἀντιπροσωπεία μας στὴν Κρήτη εἶναι προβληματικὴ καὶ ἀντορθόδοξη.

iv. Ἐκκλησιολογικὰ ἐρωτήματα

Τελικὰ εἶναι ἀστήρικτη ἡ θριαμβολογία μερικῶν μετὰ τὴν ὑποβολὴ τῆς νέας προτάσεως ἀπὸ τὴν πλειοψηφία τῆς Ἀντιπροσωπείας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος καὶ τὴν ἀποδοχὴ της ἀπὸ ὅλες τὶς Ἐκκλησίες, ὅτι δηλαδή γιὰ πρώτη φορά ἀντιμετωπίζονται συνοδικὰ οἱ ἐκτὸς τῆς Ἐκκλησίας Χριστιανοὶ ὄχι θεολογικά, ἀλλὰ μόνο ἱστορικά.

Καὶ αὐτὸ γιατί, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, τὸ κείμενο δέν εἶναι θεολογικό, ἀλλὰ κυρίως διπλωματικό. Ὑπάρχουν δέ ἀκόμη ἔντονες ἀντιφατικότητες ὡς πρὸς τὸ τί εἶναι οἱ ἐκτὸς τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἀνατολικοὶ καὶ δυτικοὶ Χριστιανοί. Πολλὰ εἶναι τὰ ἐρωτήματα:

Οἱ ἐκτὸς τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας Χριστιανοὶ ἀνήκουν σέ κανονικὲς Ἐκκλησίες, ἢ σέ ἑτερόδοξες; Τί σημαίνει ἑτερόδοξες Ἐκκλησίες ἂν ὄχι αἰρετικὲς; Καὶ τότε γιατί ἐξακολουθοῦν νὰ ἀποκαλοῦνται «ἀδελφές

²⁵ Πρωτοπρεσβυτεροῦ Ἰωάννου Ρωμανίδου, *Ἐπίτομος Ὁρθόδοξος Πατερικὴ Δογματικὴ*, ἐκδ. Πρωτ. π. Γεωργίου Δράγα, σελ. 76.

Ἐκκλησίες»; Γιατί σέ ἄλλο σημεῖο τοῦ κειμένου ἀποκαλοῦνται ἀπλῶς «λοιποὶ Χριστιανοί» ἢ «λοιπὸς Χριστιανικὸς κόσμος»; Γιατί στό ἴδιο τό κείμενο ἄλλοῦ χαρακτηρίζονται ὡς «αἱ μὴ ὀρθόδοξοι Ἐκκλησίαι καί ὁμολογίαι», οἱ ὁποῖες παρεξέκλιναν ἀπὸ τὴν ἀληθινὴ πίστι τῆς Μιᾶς, Ἁγίας, Καθολικῆς καί Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας; Τελικά εἶναι «ἑτερόδοξες Ἐκκλησίες», «λοιποὶ Χριστιανοί», «μὴ Ὄρθόδοξες Ἐκκλησίες καί Ὁμολογίες» πού παρεκκλίνουν ἀπὸ τὴν πίστι τῆς Μιᾶς, Ἁγίας, Καθολικῆς καί Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας; Πῶς δικαιολογοῦνται ὅλες αὐτές οἱ διαφορετικές φράσεις σέ ἓνα κείμενο καί πῶς τό κείμενο αὐτό μπορεῖ νά ἔχη θεολογικὴ ταυτότητα; Δέν ἔπρεπε τό κείμενο αὐτό νά ἔχη μιὰ ἐνιαία ὁρολογία γιὰ νά χαρακτηρίζη τοὺς ἐκτός τῆς Ὄρθόδοξου Ἐκκλησίας Χριστιανούς; Δέν ἔπρεπε τό περιεχόμενο τοῦ κειμένου νά ἀνταποκρίνεται στὸν τίτλο του;

Τό ἴδιο μπορεῖ νά παρατηρήση κανεὶς καί γιὰ τὴν ἀναφορά στὴν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας. Ἄλλοῦ λέγεται ὅτι ἡ ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἀδύνατον νά διαταραχθῇ· ἄλλοῦ ὅτι ἡ Ὄρθόδοξη Ἐκκλησία γνωρίζει τίς δυσκολίες στὴν πορεία τοῦ διαλόγου μέ τοὺς λοιποὺς Χριστιανούς «πρὸς τὴν κοινὴν κατανόησιν τῆς παραδόσεως τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας»· ἄλλοῦ ὅτι τό Παγκόσμιο Συμβούλιο τῶν Ἐκκλησιῶν μαζί μέ τοὺς ἄλλους διαχριστιανικοὺς ὀργανισμοὺς «τηροῦν σημαντικὴν ἀποστολήν διὰ τὴν προώθησιν τῆς ἐνότητος τοῦ Χριστιανικοῦ κόσμου»· ἄλλοῦ ὅτι ἡ ὀρθόδοξη Ἐκκλησία ἔχει συνείδηση ὅτι «ἡ κίνησις πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς ἐνότητος τῶν Χριστιανῶν λαμβάνει νέας μορφάς...». Τί ἰσχύει ἀπὸ ὅλα αὐτά; Ἡ ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας εἶναι δεδομένη ἢ ἀναζητεῖται;

Τούλάχιστον ἐκεῖνο πού μπορῶ νά πῶ εἶναι ὅτι τό κείμενο αὐτό ὄχι μόνον δέν εἶναι θεολογικό, ἀλλὰ συγχρόνως δέν εἶναι καθαρὸ, δέν ἔχει καθαρὸς προοπτικές καί βάσεις, εἶναι διπλωματικό. Ὅπως ἔχει γραφῆ, διακρίνεται ἀπὸ μιὰ διπλωματικὴ δημιουργικὴ ἀσάφεια. Καί ὡς διπλωματικό κείμενο δέν ἱκανοποιεῖ οὔτε τοὺς Ὄρθόδοξους οὔτε τοὺς ἑτεροδόξους. Δέν μπορῶ νά κατανοήσω πῶς θά τό δεχθοῦν οἱ ἄλλοι Χριστιανοὶ τοὺς ὁποίους ἀποκαλοῦν ταυτοχρόνως «ἑτεροδόξους», δηλαδὴ αἰρετικούς, «λοιποὺς Χριστιανούς» καί «ἀδελφούς», ἢ ταυτοχρόνως ὁμιλοῦν γιὰ «ἑτερόδοξες Ἐκκλησίες» καί «ἀδελφές Ἐκκλησίες».

Ὅλα αὐτά τὰ προβλήματα ὑπάρχουν στό κείμενο αὐτό, γιατί δέν ἦταν ὄριμο γιὰ νά ἀποφασισθῇ καί ὑπογραφῆ, ἀφοῦ μάλιστα μέχρι ἀργά τό βράδυ τοῦ Σαββάτου τῆς 25^{ης} Ἰουνίου γινόταν ἐπεξεργασία, τόσο στό ἑλληνικό κείμενο ὅσο καί στίς μεταφράσεις του σέ ἄλλες γλώσσες.

Στό σημεῖο αὐτό ἐνθυμοῦμαι τό χωρίο τοῦ ἁγίου Μάρκου τοῦ Εὐγενικοῦ: «οὐδέποτε διὰ μεσότητος, ἄνθρωπε, τὰ ἐκκλησιαστικά διωρθώθη. Μέσον ἀλη-

θείας καί ψεύδους οὐδέν ἐστίν, ἀλλ' ὥσπερ τόν τοῦ φωτός ἔξω γενόμενον ἐν τῷ σκοτεινῷ εἶναι ἀνάγκη, οὕτω τόν τῆς ἀληθείας μικρόν παρεκκλίναντα τῷ ψεύδει λοιπόν ὑποκεῖσθαι φαίμεν ἂν ἀληθῶς»²⁶.

ν. Τό Παγκόσμιο Συμβούλιο Ἐκκλησιῶν

Αὐτά τὰ ἐρωτήματα ἔχουν σχέση μετ' ἑξῆς Παγκόσμιο Συμβούλιο τῶν Ἐκκλησιῶν (Π.Σ.Ε.). Συγκεκριμένα:

Στήν 19^η παράγραφο τοῦ κειμένου μετ' ἑξῆς τίτλο «Σχέσεις τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας πρός τόν λοιπόν Χριστιανικόν κόσμον», πού ἐγκρίθηκε στήν Σύνοδο τῆς Κρήτης, γίνεται ἀναφορά στίς ἐκκλησιολογικές προϋποθέσεις τῆς Δηλώσεως τοῦ Toronto (1950), πού ὅπως γράφεται, «εἶναι κεφαλαιώδους σημασίας διά τήν Ὁρθόδοξον συμμετοχήν εἰς τό Συμβούλιον», καί στήν 17^η παράγραφο τοῦ ἰδίου κειμένου γίνεται λόγος γιά τὰ «καθιερωθέντα κριτήρια», τά ὁποῖα προτάθησαν ἀπό τήν Εἰδική Ἐπιτροπή, ὕστερα ἀπό «τήν ἐντολήν τῆς Διορθοδόξου Συναντήσεως τῆς Θεσσαλονίκης (1998)».

Ὡς πρός τό πρῶτο θέμα τῆς παραγράφου 19, διάβασα τήν ἀπόφαση τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Π.Σ.Ε. στό Τορόντο στήν ἀγγλική καί τήν ἑλληνική γλώσσα καί διεπίστωσα ὅτι, ἐκτός ἀπό τήν παράγραφο στήν ὁποία ἀναφέρεται καί τό κείμενο, ὑπάρχουν καί ἄλλες παράγραφοι, οἱ ὁποῖες δέν μποροῦν νά γίνουν ἀποδεκτές ἀπό ὀρθοδόξου πλευρᾶς. Μεταξύ τῶν ἄλλων ἀναφέρεται ὅτι τό Π.Σ.Ε. περιλαμβάνει Ἐκκλησίες, οἱ ὁποῖες πιστεύουν ὅτι ἡ Ἐκκλησία εἶναι οὐσιωδῶς ἀόρατη, καί Ἐκκλησίες πού πιστεύουν ὅτι ἡ ὀρατή ἐνότης τῆς Ἐκκλησίας εἶναι οὐσιώδης· διάκριση μεταξύ ὀρατοῦ σώματος καί μυστικοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας· ὅτι πλὴν ὀλίγων ἐξαιρέσεων οἱ Ἐκκλησίες δέχονται ὅτι τό Βάπτισμα πού τελέσθηκε ἀπό ἄλλες Ἐκκλησίες εἶναι ἔγκυρο· ὅτι οἱ Ἐκκλησίες μέλη τοῦ Π.Σ.Ε. ἀναγνωρίζουν στίς ἄλλες Ἐκκλησίες «στοιχεῖα ἀληθοῦς Ἐκκλησίας», «ἴχνη Ἐκκλησίας», καί πάνω σέ αὐτά στηρίζεται ἡ οἰκουμενική κίνηση· ὅτι ὅλες οἱ Ἐκκλησίες ἀναγνωρίζουν «ὅτι ὑπάρχουν μέλη τῆς Ἐκκλησίας *extra muros*, ὅτι οὗτοι *aliquo modo* ἀνήκουν εἰς τήν Ἐκκλησίαν, καί ἀκόμη ὅτι ὑπάρχει "ἐκκλησία ἐντός τῆς Ἐκκλησίας"» κ.ἄ. Δηλαδή σαφέστατα στό Π.Σ.Ε. κυριαρχεῖ ἡ ἀντορθόδοξη ἄποψη περί ἀοράτου καί ὀρατῆς Ἐκκλησίας, πού ἀνατρέπει ὅλη τήν ὀρθόδοξη Ἐκκλησιολογία.

Ὡς πρός τό δεύτερο θέμα, ὅτι στήν παράγραφο 17 γίνεται μνεία τῆς ἀποφάσεως τῆς Εἰδικῆς Ἐπιτροπῆς, καί ἐκεῖ ὑπάρχει πρόβλημα. Εἶναι γνωστόν

²⁶ PG 160: 1093^A, βλ. π. Δημητρίου Κεσκίνη, *Ἡ Πνευματολογία τοῦ ἁγίου Μάρκου ...*, ἐνθ. ἄνωτ. σελ. 28.

σέ όσους άσχολοῦνται μέ τά θέματα αὐτά ότι ἔγινε μιά Διορθόδοξη Συνάντηση στην Θεσσαλονίκη (29 Ἀπριλίου – 2 Μαΐου 1998) μέ θέμα «Ἀξιολογήσεις νεωτέρων δεδομένων εις τάς σχέσεις όρθοδοξίας καί οίκουμνικῆς κινήσεως», στην όποία οί αντιπρόσωποι όλων τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν πρότειναν, ἐν ὄψει τῆς συγκλήσεως τοῦ Π.Σ.Ε. στην Χαράρε, ὅπως «τό Π.Σ. Ἐκκλησιῶν ὑποστή ριζικήν ἀνασυγκρότησιν, προκειμένου ἵνα ὑπάρξη δυνατότης πληρεστέρας όρθοδόξου συμμετοχῆς». Προτάθηκε, λοιπόν, νά γίνουν ἀλλαγές ὡς πρός τίς λατρευτικές συνάξεις καί τίς κοινές προσευχές, καί στην διαδικασία ψηφοφορίας. Καί δήλωνε ότι ἂν δέν γίνουν ριζικές ἀλλαγές, «ἐνδέχεται ὅπως καί ἄλλοι Ὁρθόδοξοι Ἐκκλησίαι, κατά τό παράδειγμα τῆς Ἐκκλησίας τῆς Γεωργίας, ἀποχωρήσουν τοῦ Συμβουλίου».

Κατόπιν τῆς προτάσεως αὐτῆς τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν ἡ Γενική Συνέλευση τοῦ Π.Σ.Ε. στην Χαράρε τῆς Ζιμπάμπουε συνέστησε Εἰδική Ἐπιτροπή γιά νά μελετήσῃ τό θέμα, τῆς όποίας τό τελικό κείμενο ἔγινε σχεδόν ὁμόφωνα ἀποδεκτό κατά τήν συνεδρίαση τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Π.Σ.Ε. τό 2002.

Ὅταν διαβάσῃ κανεῖς τό κείμενο αὐτό τῆς Εἰδικῆς Ἐπιτροπῆς πού ὑπέγραψαν καί οί δικοί μας αντιπρόσωποι, στά θέματα τῆς ἐκκλησιολογίας, τῆς κοινῆς προσευχῆς, τῆς εὐχαριστιακῆς λατρείας, στό τρόπο τῆς λήψεως ἀποφάσεων μέ τήν ἀρχή τῆς συναίνεσης (consensus) κ.ἄ. ἐκπλήσσεται.

Στό κείμενο αὐτό γίνεται λόγος γιά «ὁμολογιακή» καί «διομολογιακή» κοινή προσευχή στίς Συνελεύσεις τοῦ Π.Σ.Ε., καί μέσα ἀπό τίς προσευχές αὐτές «οἱ Ἐκκλησίες ἔχουν βιώσει τήν πρόοδο πρός τήν ἐνότητα, καί μερικοί ἔχουν ἐπιτύχει ἀκόμη καί συμφωνίες πού ἔχουν ὀδηγήσει στην "πλήρη κοινωνία"»· γιά «εὐχαριστιακή λατρεία» πού γίνεται ἀπό «τήν ἀδελφότητα τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ Π.Σ.Ε.»· γιά τό ότι «μερικές ἐκκλησίες ἔχουν "ἀνοικτή τράπεζα" γιά ὅλους ὅσοι ἀγαποῦν τόν Κύριο»· γιά «φιλοξενοῦσες Ἐκκλησίες», πού λειτουργοῦν μαζί κλπ. Ὁμολογεῖται ὅτι «ἡ λατρεία βρίσκεται στό κέντρο τῆς χριστιανικῆς ταυτότητάς μας. Παρ' ὅλα αὐτά, στην λατρεία ἐπίσης ἀνακαλύπτουμε τήν διάσπασή μας. Σέ οίκουμνικό πλαίσιο ἡ κοινή προσευχή μπορεῖ νά εἶναι μιά πηγὴ καί χαρᾶς καί θλίψεως»· γίνεται λόγος γιά «περιεκτική γλώσσα» στην κοινή λατρεία· γιά τό ότι «ὡς συντροφικοί προσκυνητές στην πνευματική πορεία μετέχουμε ὡς ἴσοι στην διομολογιακή κοινή προσευχή» γιά τήν «ἀδελφότητα τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ Π.Σ.Ε.» κ.ἄ.

Ὅλα ὅσα εἶναι σέ εἰσαγωγικά ἀναφέρονται στά ἐγκριθέντα κείμενα τῆς Εἰδικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Π.Σ.Ε. καί στην πραγματικότητα ἐκφράζουν τήν προτεσταντική ἄποψη περί ἀοράτου καί ὁρατῆς Ἐκκλησίας. Καί οἱ ἀποφάσεις

της Είδικης Έπιτροπής που έπικυρώθηκαν από τό Π.Σ.Ε. πέρασαν στην παράγραφο 17 του κειμένου, που έγκρίθηκε από την Σύνοδο της Κρήτης.

Είναι όρθή κατά πάντα ή άποψη του Σεβ. Μητροπολίτου Περιστερίου Χρυσοστόμου, όπως την διετύπωσε στις Συνεδριάσεις της Γ' Προσυνοδικής Πανορθόδοξου Διασκέψεως (1986) όταν συνεζητείτο τό κείμενο για τίς σχέσεις της Όρθοδόξου Έκκλησίας προς τον λοιπόν Χριστιανικόνη κόσμον, και μάλιστα στό θέμα του Π.Σ.Ε. Είπε:

«Πρέπει ή Άγία και Μεγάλη Σύνοδος νά ασχοληθή και νά αποφασίση έάν και κατά πόσον είναι προσφορώτερον διά την Όρθόδοξον ήμών Έκκλησίαν νά επανέλθη εις τό παλαιόν σύστημα των χωριστών Δηλώσεων. Διότι σήμερα τά κείμενα του Π.Σ.Ε. είναι και όρθόδοξα και προτεσταντικά και ό,τιδήποτε άλλο. Είναι συγκρητιστικά κείμενα, τά όποια ικανοποιούν τους πάντας και δέν ικανοποιούν κανένα. Νομίζω ταπεινώς ότι θά προσφέρωμεν περισσότεράν ύπηρεσίαν εις την ένότητα των Έκκλησιών μέ μίαν όρθόδοξον δογματικήν Δήλωσιν»²⁷.

Δέν θά γράψω περισσότερα για τό θέμα αυτό, αλλά θά τό αναλύσω σέ ένα άλλο κείμενό μου. Έκείνο που πρέπει νά σημειωθή είναι ότι δυστυχώς όταν ή Έραρχία του Μαΐου 2016 αποφάσισε μέ πλειοψηφία νά παραμείνουμε ως μέλη στο Π.Σ.Ε. δέν ήταν πλήρως ενημερωμένη για την αρχή, την εξέλιξη και την σημερινή κατάσταση που επικρατεί στο Π.Σ.Ε. Νομίζω ότι κάποτε πρέπει νά γίνη τεκμηριωμένη εισήγηση για τό είναι τό Π.Σ.Ε.

Συμπέρασμα

Είναι προφανές και κατάδηλο ότι μία όρθόδοξη Έραρχία δέν μπορεί νά υίοθετήση μία τέτοια πρόταση, όπως έτέθη από την Άντιπροσωπεία μας, γιατί αυτό θά συνεπείγετο την άποδοχή του θεολογικού σφάλματος νά κάνη λόγο για Έκκλησίες που είναι έτερόδοξες, δηλαδή αίρετικές και πλανεμένες. Επίσης θά υπέπιπτε στην άντορθόδοξη θεωρία περί όρατης και άοράτου Έκκλησίας, δηλαδή στην θεωρία μιās «νεστοριανικής έκκλησιολογίας», που είναι ή βάση της θεωρίας των κλάδων, πράγμα που έχει καταδικασθή από τίς Μεγάλες Συνόδους του 17^{ου} αιώνας.

Νοέμβριος 2016

²⁷ Συνοδικά ΙΧ, Γ' Προσυνοδική Πανορθόδοξος Διάσκεψις, έκ. Όρθοδόξων Κέντρου του Οίκουμεικού Πατριαρχείου Σαμπεζύ Γενεύης 2014, σελ. 147.